

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תוכב"א

סעודה שלישית

נצבים-וילך תשט"ז

עם דברי התעוררות לקראת ראש השנה

אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלקיכם

- ביאור חומר העונש של למען ספות הרות את הצמאה, על האומר שלום יהיה לי • עסק התורה מוככת את המדות • ביאור הפסוק פי קרוב אליך הדבר מאד וגו' • דברי הרבינו יונה בענין חומר העונש של המתחבר לרשעים • כשהמלך מתנקם בשונאיו, מעניש גם האוהבים של שונאיו שהתחברו להם • באותו דור של באי הארץ לא היו ביניהם שום ערב רב • טעם שאסור לגוי לעסוק בתורה, בכדי שלא יבואו להתחבר עמם • סליחה וכפרה הוא רק על ידי תשובה • הב לן שאליהן ובעותיהן: על זה גופא מבקשים, שהש"ת יתן בלבנו שנוכל להתפלל כראוי על הפרט ועל הכלל •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ב לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

הקונטרסים שיצאו בשנים שעברו אין רשות להעתיקם ולהפיצם ושארית ישנאל לא יעשו ענין (נפטר ג' ק"ה, זכר נאמר ואל תשכן באהליו ענין) (א"ת ע"ד)

צו מנדב זיין לרגל א שמחה אדער א יארצייט וכדומה רופט : 1-718-388-5519

לשון קדשו - קונטרס רנב

לשון קדשו צענטראלע נומער:

קול אוצר יהודא
ברוקלין: 718-298-4641
ארץ ישראל: 072-3333419
16→5→816

ארץ ישראל: 072-3275205
קאנאדא: 438-797-0770
ענגלאנד: 0330-350-3110
פעקס: 718-650-2970

929-522-1515

דרוק 1 צו הערן די רעקארדינגס: דערנאך 252
פאר הערות דרוק 3

צו מנדב זיין דורכ'ן טעלעפאן (דאנערי): #845-366-2793 1700

• זיהם יעלו לזפרון •

הרבני הנכבד, ירא אלקים, מוכתר בכתר שם טוב,
בעל מדות תרומיות, הולך תמים ופועל צדקה

מזה"ר משה ז"ל
ב"ר אהרן יודא ז"ל
סמראלאוויטש
נפטר ג' תשרי תשל"ט לפ"ק

הגאון הצדיק המפורסם שר התורה

רבי אליעזר זוסמאן זצוק"ל סופר
בהגה"ק רבי מרדכי אפרים פישל זצוק"ל
אב"ד פאקש
מח"ס עט סופר, המקנה, ילקוט אליעזר,
דמשק אליעזר, מלאה קטרת, ועוד
נפטר ט' תשרי

האשה החשובה והצנועה, כל נגמיתה היתה
לעשות צדקה וחסד ולהזקק לבבות נשברות

מרת מרים לאה צפורה ע"ה
ב"ר שמואל ז"ל קאהן
נפטרה ג' תשרי תשע"ג לפ"ק

לע"נ הר"ר קלונימוס (קלמן) ב"ר מרדכי אהרן ז"ל

• זרפא ירפא •

נא להתפלל ולבקש רחמים בעד
ישכר יודא בן לאה
לרפואה שלימה בתוך שאר חולי ישראל

KolSatmar.com

א

קושיזות ודקדוקים בפסוק אתם נצבים היום

קושיא א

להבין כוונת אומרו אתם 'נצבים'

[אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלקיכם ראשיכם שבטיכם וגו'].

א) (ויש להבין] קודם [דעם לשון] אתם נצבים, וואס איז דער אתם 'נצבים' היום, אז מען שטייט'.

[והלא] דער עיקר האט ער געוואלט לעברך בברית ה' אלקיך, פארוואס הייבט ער אן צו זאגן אתם [נצבים], ער וויל דאך נאר זאגן דעם לעברך בברית, העט ער גיווען געדארפט גראד זאגן דעם העברת הברית, לעברך בברית ה' אלקיך, דעם ברויך מען צו טון. וואס זאגט ער קודם אן 'הקדמה' [אתם] נצבים היום.

ב

קושיא ב

וכן כוונת אומרו נצבים 'כולכם'

ב) און כולכם, דארף מען [אויך] צו פארשטיין. [דהלא מפרט אחר כך ראשיכם שבטיכם זקניכם וגו', וחוזר וכולל כל איש ישראל, ואם כן למה הוצרך לומר כאן 'כולכם'].

ג

קושיא ג

וכוונת אומרו 'היום'

ג) און וואס איז דער היום.

ד

קושיא ד

במדרש מביא לכאן הפסוק הפוך רשעים ואינם, ובית צדיקים יעמד. ויש להבין כוונת לשון 'הפוכה', וגם השייכות מזה לכאן דער מדרש תנחומא זאגט^א, אתם נצבים היום, זה שאמר הכתוב (משלי יב, ט) הפוך רשעים ואינם, ובית צדיקים יעמד. כל זמן שאתה מהפך ברשעים [אין להם תקומה], רעכנט ער אויס דעם דור המבול און דור הפלגה, [כשהוא] מהפך ברשעים ואינם. אבער ובית צדיקים איז יעמד.

ד) דארף מען פארשטיין וואס איז דער מכן [בלשון הפיכה], וואס איז דער "הפוך" רשעים. [וגם האך שייך כל זה להפסוק אתם נצבים היום].

ה

קושיזות ודקדוקים בפסוק כי המצוה הזאת

במדרש מביא לכאן שאלה ותשובה בענין שמכרכין על "התורה" לפניה ולאחריה. ואח"כ מסיים, ואם תאמרו שמא לרעתכם נתתי לכם את התורה, לא נתתי אותה אלא לטובתכם, שהרי מלאכי השרת נתאו לה ונעלמה מהן

כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום לא נפלאה היא ממך ולא רחקה היא, לא בשמים היא וגו', כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו.

^א בתנחומא (סימן א): אתם נצבים היום, זה שאמר הפסוק הפוך רשעים ואינם ובית צדיקים יעמד. כל זמן שהקב"ה מסתכל במעשיהם של רשעים ומהפך בהם, אין להם תקומה. הפך במעשיהם של דור המבול, לא היתה להם תקומה וכו', הפך במעשיהם של אנשי סדום ולא היתה בהן תקומה וכו', הפך במעשיהם של מצרים וכו', הפך במעשיה של בבל וכו'. אבל ישראל נופלין ועומדין, וכן הוא אומר (מכה ז, ח) אל תשקחי איבתי לי, כי נפלטתי קמתי.

1

דער מדרש זאָגט, **כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת**, שטייט אין מדרש רבה², ילמדנו רבינו, אדם הקורא בתורה כיצד מברך. [כך שנו חכמים], ער איז מברך לפניו, און לאחריה. [דבר אחר רבנן אמרי, אמר הקב"ה] אם אתה מברך את התורה, לעצמך אתה מברך, ווערסטו אליין געבענטשט, שנאמר (משלי ט, יא) **כִּי בִי יִרְבּוּ יְמֵיךָ וְיֻסִּיפוּ לָךְ שָׁנוֹת חַיִּים**. זאָגט ער [ווייטער], לא לרעתכם נתתי לכם את התורה, אַתָּ סבור [שמא] לרעתכם, אָבער ס'איז אלא לטובתכם. שהרי-דאָךְ מלאכי השרת נתאו לה ונעלמה מהם, אבל מִמֶּךָ לא נפֿלאת היא וְלא רַחֲקָה.

2

קושיא ה

להבין האידך שייך השאלה והתשובה בענין "ברכת התורה", לענין זה הפסוק

ברויך מען צו פארשטיין:

(ה) וואו קומט אָהער (להפסוק כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת) די גאַנצע שְׁאֵלָה פון בְּרַכַּת הַתּוֹרָה.

ח

קושיא ו

הלא עיקר השפעת הברכה לישראל הוא ע"י "לימוד" ועסק התורה, ואם כן למה נקט דוקא ענין "ברכה" שמברכין על התורה (ו) און וואָס איז דער אם **"בְּרַכַּת" את התורה לעצמך אתה מברך**, [ועל אומרו] לעצמך [מביא ראיה] שנאמר **כִּי בִי יִרְבּוּ יְמֵיךָ**. [והלא] דעס שטייט דאָךְ אויף די 'תורה' [אליין], ס'שטייט נישט אויף 'בְּרַכַּת הַתּוֹרָה'. [והמדרש אומר] לעצמך אתה מברך "אם ברכת", [ולא אמר "אם לְמִדָּת" את התורה].

דער **כִּי בִי יִרְבּוּ יְמֵיךָ** איז אויפן עצם התורה, נישט אויף די בְּרַכּוֹת. [ואם כן למה נקט "ברכת" התורה, ולא נקט "לימוד" התורה].

ט

קושיא ז

גם אינו מוכן סברת ההוה אמינא, שמא לרעתכם נתתי את התורה

(ז) און פאָרוואָס העט איך געוואָלט מיינען [שמא] לרעתכם, פאָרוואָס זאָל איך עפעס קלערן אַז די תורה איז לרעתכם.

,

קושיות ודקדוקים בפסוק פֶּן יֵשׁ בָּכֶם

נאָכדעם [לאחר ענין אַתֶּם נִצְבִּים הַיּוֹם וגו'] הייבט אָן צו זאָגן דער פסוק, **פֶּן יֵשׁ בָּכֶם אִישׁ אוֹ אִשָּׁה אוֹ מִשְׁפָּחָה וגו', שֶׁרֶשׁ פָּרָה רֹאשׁ וְלֹעָנָה. וְהָיָה בְּשִׁמְעוֹ אֶת דְּבַר הָאֱלֹהִים הַזֶּה, וְהִתְבָּרַךְ בְּלִבּוֹ לֵאמֹר שָׁלוֹם יִהְיֶה לִי כִּי בִשְׁרֹרוֹת לִבִּי אֵלֶךְ, לְמַעַן סְפוֹת הַרְוָה**

³ בדברים רבה (ח, ב): **כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת**. הלכה, אדם מישראל שעומד לקרות בתורה, כיצד מברך. כך שנו חכמים, הפותח והחותם בתורה מברך לפניו ולאחריה. ומנין שטעונה ברכה לפניו ולאחריה, שכתוב (תהלים קיט, יב) **בְּרוּךְ אַתָּה ה', ואחר כך לְמַדְנֵי חֻקֶּיךָ**, הרי ברכה לפניו. ומנין שטעונה ברכה לאחריה, אמר ר' שמואל בר נחמן בשם ר' יונתן, שכתוב אחר השירה (דפרשת האזינו) **וְזֹאת הַבְּרָכָה, מִשְׁשֹׁנָה לָהֶן את התורה, ואחר כך בירך**, הרי ברכה לאחריה וכו'. דבר אחר, רבנן אמרי, אמר הקב"ה **אם בְּרַכַּת את התורה, לעצמך את מברך**, מנין, שנאמר (משלי ט, יא) **כִּי בִי יִרְבּוּ יְמֵיךָ וְיֻסִּיפוּ לָךְ שָׁנוֹת חַיִּים**. ואם תאמרו שמא לרעתכם נתתי לכם את התורה, לא נתתי אותה לכם אלא לטובתכם, שמלאכי השרת נתאו לה ונעלמה מהם, שנאמר (איוב כח, כא) **וְנִעְלָמָה מֵעֵינֵי כָל חַי וְגו', ומעוף השמים נסתרה** אלו המלאכים, שנאמר (ישעי' נ, ו) **וְיִצְפָּה אֵלֵי אֶחָד מִן הַשָּׁרְפִים**. אמר להם, בני, ממלאכי השרת היא נפֿלאת, אבל מִמֶּךָ אינה נפֿלאת, מניין, ממה שקרינו בענין **כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצְוָה הַיּוֹם לא נפֿלאת היא** מִמֶּךָ.

אֶת הַצִּמְמָה. לֹא יֵאבֶה ה' סִלַּח לוֹ, כִּי אִזְ יַעֲשֶׂן אֶף ה' וְקִנְאָתוֹ בְּאִישׁ הַהוּא, רַעֲכַנֵּט עַר אוֹרִיס (ווייטער, ומאריך בזה).

יא

קושיא ח

להבין המשך הפסוק, למה אחר שישמע את דברי האלה הזאת, שייך לומר על זה שלום יהיה לי
(ח) ברויך מען צו פארשטיין, וואָס איז דער פֿשט בְּשִׁמְעוֹ אֶת דְּבָרֵי הָאֱלֹהִים, וְהַתְּבַרֵּךְ בְּלִבְכוֹ לֵאמֹר שְׁלוֹם יִהְיֶה לִּי. ווען ער וועט 'דאָס' הערן, דורכדעם וועט גאָר זיין [שיאמר] שְׁלוֹם יִהְיֶה לִּי.

יב

קושיא ט

להבין מה שמסיים הפסוק שיוסיפו לו השגנות על הזדונות
זאָגט דער פסוק, [שאם יאמר כן] וועט זיין לְמַעַן סְפוֹת הָרָוּה אֶת הַצִּמְמָה, זאָגט דער תרגום [וכן פירש"י], לְאֹסֶפָא [ליה] חֲטָאֵי שְׁלוֹתָא עַל זְדוֹנוֹתָא, וועט מען אים מַעֲנִישׁ זיין אַז מ'וועט צוגעבן [להוסיף] די שוגגין אויף די מזידין.

יג

דאָס אַלעס איז דאָךְ פֿלאַאִים, פּרעגן זיי דאָךְ אַלע, וואָס איז דער לְמַעַן סְפוֹת הָרָוּה אֶת הַצִּמְמָה, ער וועט צוגעבן שְׁלוֹתָא [על זְדוֹנוֹתָא].

יד

דקשה וכי כך היא המדה לעשות שוגג כמזיד

ט) קודם, איז דען דין אַזוי? גיט מען דען צו אַ שְׁגָגָה צו אַ מִזִּיד.
אַז מ'האָט געטון בְּמִזִּיד עֲבִירוֹת, גיט מען צו די שְׁגָגוֹת?
[והלא] אַ שְׁגָגָה איז אַ שְׁגָגָה, און אַ מִזִּיד איז אַ מִזִּיד, [ודיניהם חלוקין זה מזה].

טו

קושיא י

וגם האיד יתקשר זה עם למעלה, דעבור שיאמר שיאמר שְׁלוֹם יִהְיֶה לִּי, לכן יתוספו לו השגנות על הזדונות
(י) און וואָס איז דער קישור, דורך 'דעם' עפעס גאָר [דייקא על ידי שיאמר שְׁלוֹם יִהְיֶה לִּי] וועט זיין לְמַעַן סְפוֹת הָרָוּה אֶת הַצִּמְמָה, וועט מען צוגעבן די שְׁגָגוֹת [על הזדונות].

טז

קושיא יא

למה לֹא יֵאבֶה ה' סִלַּח לוֹ, והלא אין דבר שעומד בפני התשובה. ואם לא שב, גם בכל העונות אינו מתכפר בלא תשובה
(יא) לֹא יֵאבֶה ה' סִלַּח לוֹ. וואָס איז דער פֿשט לֹא יֵאבֶה ה' סִלַּח לוֹ, וואָס הייסט 'ער וועט נישט ווילן מוחל זיין'.

ממה נפשך, אַז מ'טוט נישט קיין תְּשׁוּבָה? איז דאָךְ [ביי] 'יעדער חֲטָא אַזוי. [שהרי] אַן תְּשׁוּבָה, וואו קומט סְלִיחָה וּמַחֲלָה וּכְפָרָה.
דאָס קומט דאָךְ נאָר מיט תְּשׁוּבָה, אַז מ'טוט תְּשׁוּבָה איז הקדוש ברוך הוא אַ מְלַךְ מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ, אַז מ'פירט זיך באמת .. אַ מַחֲלָה וְסְלִיחָה. אָבער [שיצטרך לומר] לֹא יֵאבֶה ה' סִלַּח לוֹ, וואָס איז עפעס אַ הוּה אמינא [שיסלח לו, באם לא יעשה תשובה].

טוט ער ווידער תְּשׁוּבָה? פאָרוואָס טאָקע איז לֹא יֵאבֶה ה' סִלַּח לוֹ, [והלא אמרו חכמינו] (ירושלמי פאה פ"א, ה"א) אֵין לָךְ דְּבָר שְׁעוֹמֵד בְּפִנֵּי הַתְּשׁוּבָה, פאָרוואָס איז עפעס לֹא יֵאבֶה ה' סִלַּח לוֹ. פאָרוואָס איז עפעס דאָ אַנְדערש ווי ערגעץ אַנְדערש, אַז ס'איז לֹא יֵאבֶה ה' סִלַּח לוֹ.

ישוב הקנישיות בפסוק פֶּן יֵשׁ בָּכֶם

הקדמה לישוב קושיא ט-יא

ברבינו יונה על אבות, מבאר חומר העונש של המתחבר לרשע, כי נעשה שותף גם בהעבירות של הרשע, ואפילו כשידיו אסורות ואינו רוצה בהם. וכמבואר באבות דר' נתן דכל המתחבר לרשעים אע"פ שאינו עושה כמעשיהם נענש כיוצא בהם

דאָס ענין דערפון קען זיין.

דער רבינו יונה זאָגט¹ אין מסכת אבות אויף די משנה (ט, א) אַל תִּתְּחַבֵּר לְרָשָׁע, זאָגט דער רבינו יונה, אַז דער גרעסטער עוֹנֵשׁ איז אויף 'דעם' עוֹן [של התחברות לרשע]. וואָרן יעדע עֲבִירָה וואָס אַ מענטש טוט, [אפילו] וואָס אַ מענטש טוט די האַרבסטע עֲבִירָה, האָט ער אַן עוֹנֵשׁ [נאָר] אויף 'דער' עֲבִירָה וואָס ער האָט געטון. אָבער אויף דעם וואָס ער וויל שוין נישט טון, האָט ער נישט קיין עוֹנֵשׁ, נאָר אויף דער עֲבִירָה וואָס ער האָט געטון.

אַז מ'איז זיך אָבער מִחְבֵּר צו אַ רָשָׁע, ממילא איז מען אַ שוֹתֵף אין אַלע עֲבִירָה [של הרשע], אפילו דעם וואָס מ'וויל נישט, [וכמו שכתב שם בלשוננו] 'וְאִם כִּי יָדִיו אֲסוּרוֹת וְאִינוּ נִהְיָה מֵהֶם'. [אפילו ווען] יענער טוט אַזעלעכע עֲבִירָה וואָס ער וויל נישט ער זאָל זיי טון, און ער קען זיך נישט העלפן, ווערט ער אַ שוֹתֵף אין יענעם עֲבִירָה, [אפילו ווען] ער קען זיך גאָרנישט העלפן.

יח

ער ברענגט צי צו דעם, דעם אבות דרבי נתן (ל, א), פֶּל הַמִּתְחַבֵּר לְרָשָׁעִים, אָף עַל פִּי שְׁאִינוּ עוֹשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם, איז מִקְבֵּל שְׂכָר פִּיּוּצָא בָהֶם. וְהַמִּתְחַבֵּר לְצַדִּיקִים, אָף עַל פִּי שְׁאִינוּ עוֹשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם, מִקְבֵּל שְׂכָר פִּיּוּצָא בָהֶם.

איבערדעם זאָגט ער [במשנה] אַל תִּתְּחַבֵּר לְרָשָׁע, [ווי] ער איז דאָרט מאריך [דער רבינו יונה].

¹ בפירוש רבינו יונה על אבות (ט, א): ואל תתחבר לרשע. שהוא עונש גדול שאין כמותו, כי חטא החמור, פֶּשַׁע בו עשה עבירה אחת. אבל זה, בכל העבירות שעושה הרשע יש לו חלק בהם, ונמצא עושה חטאים רבים גדולים ועצומים, 'ואם ידיו אסורים ולא נהנה מהם'. ואוי לרשע ואוי לשכנו, כי הוא חָטָא ושכנו מנוגד (פירוש נלקח, ע"י גמרא מכות יא.). שכן הוא מפורש באבות דרבי נתן, כל המדבק לרשעים אף על פי שאינו עושה כמעשיהם נוטל שכר כיוצא בהם, והמדבק לצדיקים אף על פי שאינו עושה כמעשיהם נוטל שכר כיוצא בהם. ועל זה נאמר (דברי הימים ב' כ, לו) בַּהֲחֻכְּךָ כו' פֶּרֶץ ה' אֶת מִצְרָיִם. ואל תתיאש [מן הפורענות] (אבות שם). סמך שני דברים האלה, ואמר אל תתחבר לרשע, שאין לך להתיאש מן הפורענות, ואל תאמר בלבך עודנו עומד בשלוה והשעה משחקת לו, אתחבר אליו, וכשיעבור מזלו הטוב אתרחק ממנו, 'ולא תוכל', כי לא תדע מה ילך יום, וברגע יבא אידו ותלקה עמו, כאשר החל לנפול הוא וכל אוהביו יפלו. ווגם אל תאמר אראה לו אתה 'לפנים', ולא אהבנו בלבי. כי גם רע שתחניפנו, והוא חטא להחניף הרשעים בעולם הזה. ועל ענין זה אמר שלמה (משלי כד, כא-כב) יֵרָא אֶת ה' בְּנִי וּמִלֶּךְ, עִם שׁוֹנִים אֶל תִּתְּעָרֵב, כִּי פֶתָאֵם יָקוּם אִידֶם, ופִיד שְׁנֵיהֶם מִי יוֹדֵעַ. פִּי סמך 'יראת ה' בני ומלך', אל יראת מלך בשר ודם למשל, ולענין יראת הגוף הנראית לעין, ליראת הנפש הנעלמת. ואמר, כאשר אתה רואה כי המלך שונא לכל אוהב שונאו, וכי יפקוד עליו רעה, ישאל איזהו אשר מלאו לבו 'לאהוב את שונא המלך', ויעשה לו כאשר עשה לשונאו. כך הקב"ה עושה לכל מתערב עם שונים, כלומר המשנים את התורה ואת המצוה, כי שונים [הוא פועל] יוצא, כמו אַחֲרֵי דְבָרֵי לֹא יִשְׁנֶה (איוב כט, כב), וכאשר הרשעים השונים ילקו גם חבריהם יאספו עמהם, כמו שכתוב (דברי הימים ב' יט, ב) הִלָּרְשָׁע לְעוֹד וּלְשֹׁנְאֵי ה' תִּתְּאָהֵב. ובוהו יהיה [מתקיים] עליהם כי פֶתָאֵם יָקוּם אִידֶם, שלא תאמר אתערב עמו עתה וכי תבוא עליו הרעה אתרחק ממנו, כי פֶתָאֵם יָקוּם אִידוֹ ולא תוכל להמלט על נפשך. ופִיד שְׁנֵיהֶם מִי יוֹדֵעַ, רצה לומר פִיד שונא המלך ופִיד שונא הקב"ה, מי יודע מתי יבוא להם, ואין אדם יכול להזהר להתחבר עמהם ולהציל נפשו

יט

וכתב שם הרבינו יונה על זה משל למלך, דבעת שמתנקם בשונאיו, מעניש גם האוהבים שלהם שהתחברו עם שונאיו ברענגט ער א מַשֵּׁל, ווען א מַלְךְ נעמט זיך צו די שוּנָאִים זיינע, ער איז כוּעֵס עַל שוּנָאִיו, ער איז מַעֲנִישׁ די שוּנָאִים, טוט ער די זעלבע [עונש] פֿאַר די וואָס ער זעט אַז זיי האָבן ליב זיינע שוּנָאִים, די וואָס זענען געווען אוה־בִּים צו זיינע שוּנָאִים איז ער דִּן גלייך מיט די שוּנָאִים.

[און] ער ברענגט אויף דעם פסוקים, [ובתוכם הפסוק] הִלְרָשָׁע לַעְזֹר וּלְשָׁנָי ה' תִּתְּנָהּ [דברי הימים ב' יט, ב] .. [עד כאן דברי הרבינו יונה].

ב

[ונמצא] זאָגט ער דאָךְ דאָרטן, אַז מ'איז זיך מַחְבֵּר לִרְשָׁע, איז מען א שוֹתֵף צו 'זיינע' עוֹנוֹת, [אפילו] אַזעלעכע וואָס מ'טוט נישט [אליין, וכמו שאמר] אף על פי שאינו עושה כמעשיהם, אַזעלעכע עוֹנוֹת וואָס 'ער' טוט נישט.

[און] נישט נאָר [וואָס] 'ער' טוט נישט, [נאָר] קאָן זיין ער וויל גאָרנישט אַז 'יענער' זאָל זיי טון. [ווי] ער זאָגט דאָס לשון "יִדְּיו אֶסּוּרוֹת", ער איז געבינדן און ער קען זיך נישט העלפן.

אַבער [די טענה איז] פֿאַרוואָס האָסטו דיך 'מַחְבֵּר' געווען מיט אים ? ! [און פֿאַרדעם] איז ער שוֹתֵף [אפילו] אין די עֲבִירוֹת וואָס ער 'וויל' נישט'.

כא

הקדמה לישוב קושיא ח

ולפי זה יש לפרש בכוונת הכתוב והיה בְּשִׁמְעוֹ אֶת דְּבַר ה' הָאֵלֹהִים הַזֶּה, דקאי על הָאֵלֹהִים הנאמר בפסוק אַרְוֵךְ אֶשֶׁר לֹא יָקִים אֶת דְּבַר הַתּוֹרָה הַזֹּאת, שֶׁמִּפְרֵשׁ הַרְמָב"ן דקאי על מי שיש בידו ללחום נגד מפורי התורה כדי להקים ולהחזיק את התורה, ואינו עושה כן

אפשר קען זיין [לפי זה, ביאור הכתוב והיה בְּשִׁמְעוֹ אֶת דְּבַר ה' הָאֵלֹהִים הַזֶּה].

[דהכוונה על הָאֵלֹהִים וואָס] ס'שטייט (תבוא כז, כו) אַרְוֵךְ אֶשֶׁר לֹא יָקִים [אֶת דְּבַר הַתּוֹרָה הַזֹּאת לַעֲשׂוֹת אוֹתָם], טייטשן דאָךְ די ראשונים^ה, וואָס איז טייטש אֶשֶׁר לֹא יָקִים אֶת דְּבַר ה'

^ה וראה עוד מדברי הרבינו יונה, להלן באות כה-כו.

^ה ברמב"ן כי תבוא (כו, כז): אֶשֶׁר לֹא יָקִים אֶת דְּבַר הַתּוֹרָה הַזֹּאת. כאן קָלַל את כל התורה כולה, וקבלוה עליהם בְּאֵלָה ובשבועה, לשון רש"י. ○ ולפי דעתי, כי הקבלה הזאת, שיודה במצות בלבד, והיו בעיניו אמת, ויאמין שהעושה אותן יהיה לו שכר וטובה והעובר עליהן יענש, ואם יכפור באחת מהן או תהיה בעיניו בטלה לעולם הנה הוא ארור. אבל אם עבר על אחת מהן, כגון שאכל החזיר והשקץ לתאווה, או שלא עשה סוכה ולולב לעצלה, איננו בחרם הזה, כי לא אמר הכתוב אשר לא 'יעשה' את דברי התורה הזאת, אלא אמר אשר לא 'יקים' את דברי התורה הזאת לעשות, כטעם 'קיימו' וקבלו היהודים (אסתר ט, כז) והנה הוא חרם 'המורדים והכופרים'. ○ ובירושלמי במוטה (דף לא). דאיתי, אֶשֶׁר לֹא יָקִים, וכי יש תורה נופלת וכו', רבי שמעון בן חלפתא אומר זה בית דין שלמטן וכו', אמר רבי אסי בשם רבי תנחום בר חיאי, למד ולימד ושמר ועשה, והיה סיפק בידו להחזיק, ולא החזיק, הרי זה בכלל ארור. ידרשו 'בהקמה' הזאת בית המלך והנשיאות, שבידם להקים את התורה ביד המבטלים אותה, ואפילו היה הוא צדיק גמור במעשיו, והיה יכול להחזיק התורה ביד הרשעים המבטלים אותה [ולא החזיק], הרי זה ארור. וזה קרוב לענין שפירשנו.

ובדעת זקנים לבעלי התוספות (תבוא שם, טו): ואי קשיא מה נשתנו אלו הי"א דברים מכל שאר דברים, יש לומר משום דכל הני ישנן בינו לבין קונו, ואין שום בריה יכולה להכיר ולידע בהם. ואיתא בשוחר טוב (מדרש זוטא קהלת פ"ז, וכו') בקהלת רבה ז' יח, ויקרא רבה כה, א) לימד ולמד, שמר ועשה, ויש סיפק בידו למחות ולא מיחה, הרי הוא בכלל אַרְוֵךְ אֶשֶׁר לֹא יָקִים אֶת דְּבַר הַתּוֹרָה הַזֹּאת. לא למד ולא לימד, לא שמר ולא עשה, כגון שהיה חבוש בבית האסורין, והיה סיפק בידו למחות ומיחה, הרי הוא בכלל בְּרוּךְ אֶשֶׁר קיים אֶת דְּבַר הַתּוֹרָה הַזֹּאת. ובשערי תשובה לרבינו יונה (שער ג, ט): ודע כי נתחייב הנבא להיות ציר נאמן ועבד משכיל בכל מלאכת עבודת אדניו, והפועל הנאמן יהיה מהיר במלאכתו וישגיח על מלאכת הפועלים 'חביריו', וענינו על דרכיהם, לראות אם באמונה הם עושים. ויודעים, ויודעים את המעשה אשר נעשין. כי חפצו ורצונו אשר תעשה מלאכת

הַתּוֹרָה, אַז מ'הֶעֱלֵפֵט נִישְׁט מִיט [פֿאַר] דִּי תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה, אַז מ'זַעֵט נִישְׁט אוֹיפֿצוּהֶאַלְטֵן דַּעַם דֶּרֶךְ הַתּוֹרָה, חֲלִילָה חֵס וּשְׁלוֹם, אַז מ'טוֹט נִישְׁט קַעגֵן דִּי מְפִירִי תּוֹרָה, קַעגֵן דִּי מְפִירִי בְּרִית, אַז מ'שְׁטַעֲלֵט זִיךְ נִישְׁט [כַּנְגֵד], דָּאָס אִיז טֵייטש אָשֶׁר לֹא יָקִים. אַזוי טֵייטשן דָּאָךְ דִּי ראשונים'.

כב

דָּאָס אִיז דַּעַר פֿשֵׁט [במאמר הכתוב וְהָיָה בְּשִׁמְעוֹ אֶת דְּבָרֵי הָאֱלֹהִים הַזֹּאת], דָּאָס אִיז דַּעַר 'אַרור' אָשֶׁר לֹא יָקִים.

[דלכאורה] מ'פֿאַרשטײט דָּאָךְ נִישְׁט וואָס מ'מיינט - [בפסוק אַרור אָשֶׁר לֹא יָקִים אֶת דְּבָרֵי הַתּוֹרָה, וכמו שהקשו חז"ל על זה] וְכִי יֵשׁ תּוֹרָה 'נוֹפֶלֶת', [ומהו אומר] - אָשֶׁר לֹא "יָקִים". נאָר [די כוונה איז, אַז] מ'איז נִישְׁט מִחֻזֵּק דִּי תּוֹרָה [נגד מפירה]. אַז מ'זַעֵט חֲלִילָה אַז ס'פֿאַלֵט [דַּעַר כֶּח הַתּוֹרָה], מ'זַעֵט דִּי נְפִילָה [בהדור] נַעֲבֵעֵךְ פֿון [דַּעַם] כֶּח הַתּוֹרָה און פֿון כֶּח הָאָמוּנָה, [און] אִיךְ דאַרף נִישְׁט צו זאָגן [חלילה] אַז מ'גייט מִיט חֲלִילָה, מ'איז עס מִחֻזֵּק [כח מפירי הברית], נאָר [אפילו] אַז מ'טוֹט נִישְׁט דַּעַרְקַעגֵן, דָּאָס לִיגט אִין דַּעַם אָשֶׁר לֹא יָקִים.

כג

ישוב קושיא ח

וזה שאמר וְהָיָה בְּשִׁמְעוֹ אֶת דְּבָרֵי הָאֱלֹהִים הַזֹּאת, מה שנכנסו ישראל באלה ובשבעה ללחום נגד מפירי התורה, וְהָיָה בְּלִבְּכֶם לֵאמֹר "שְׁלוֹם". יְהִי לִי עַם כֹּחַ אֶחָד, וְלִמָּה לִי לִצְאָת בְּמִלְחָמָה וּמִחֻזֵּק, וְהָיָה גְדוֹל הַשְׁלוֹם

איבערדעם אִיז [מובן המשך הכתוב] וְהָיָה בְּשִׁמְעוֹ אֶת דְּבָרֵי הָאֱלֹהִים הַזֹּאת [של אַרור אָשֶׁר לֹא יָקִים, דַּעַמְאַלֵט] וְהָיָה בְּלִבְּכֶם לֵאמֹר, [וכי] אִיךְ וועל מִיךְ דָּאָ קריגן איבער דִּי תּוֹרָה? לִיבַעַרשֵׁט [איז] "שְׁלוֹם" יְהִי לִי, [והרי אמרו חכמים] 'גְדוֹל הַשְׁלוֹם', ס'איז דָּאָךְ אַ 'גְרוֹיסע מִדָּה', וועט ער קלערן אַז "שְׁלוֹם" [יְהִי לִי גַם עִם הַרְשָׁעִים, וְלֹא אַתְקוּטט עִמָּהֶם לִמְחֻזֵּק נַגְדָם].

ממילא [כשתחבר עם הרשעים], דָּאָס אִיז גוֹרם כִּי בְּשִׁרְרוֹת לְבִי אֵלֶיךָ, [שע"ז מתקלקל גַם הוּא לַלְמוּד מִמַּעֲשֵׂיהֶם, או כשרוצה להחניפם].

כד

ישוב קושיא ט

ועל זה אומר הכתוב לִמְעַן סְפֹת הָרָוּחַ אֶת הָאָמָּה, כִּי מְכוּיִן שַׁעֲשָׂה "בְּמוֹד" עוֹן זֶה לְהַתְחַבֵּר עִם הַרְשָׁעִים וְהוּא בְּשִׁלּוֹם עִמָּהֶם, וּבִפְרָט שֶׁהֵם גַּם מְקַבְּלִים מִמֶּנּוּ 'חֻזֵּק' לְדַבְרֵיהֶם מִהַתְחַבְּרוֹת, ע"ז הוּא נַעֲשֵׂה שׁוֹתֵף וְנַעֲשֵׂה גַם עַל הַעֲבִירוֹת שֶׁהֵם

אדוניו בלא רמיה, על כן יחזיק ידי עושי המלאכה. ואמרו רבותינו ז"ל, אַרור אָשֶׁר לֹא יָקִים, אדם שלמד ושנה ולימד לאחרים וקיים את התורה, ויש בידו כח להחזיק ידי העוסק בתורה ובמצות ולא החזיק, הרי הוא בכלל אַרור אָשֶׁר לֹא יָקִים.

¹ ועיין ביואל משה (ג, י"ד ובמד"ד) שהביא רבינו ענין זה מויקרא רבה (כה, א), ומה שמסיים שם המדרש דאם לא היתה סיפֵק בידו להחזיק והחזיק, ולא למחות ומיחה, הרי זה בכלל 'ברוך'. ואח"כ כתב וז"ל: ופירש היפה תואר במה שאמר לא היתה סיפֵק בידו, דהכוונה אף אם לא היה סיפֵק בידו להחזיק ולמחות כראוי, מ"מ מחוייב לעשות כל מה שבידו. וצריך עוד עיון להבין הכוונה בזה, אבל זה ודאי ברור ומפורש בדבריהם ז"ל כי המחזיק ענין שתלוי בו קיום התורה הוא בכלל 'ברוך אשר יקום', וחס ושלום ההיפך בהיפוך. והם פסוקים המפורשים בתורה. ואמרו חז"ל (סוטה לב.) כל 'הארורים' שכתוב בזה בתורה הק', פתחו קודם 'בברוך', ונאמרו פסוקים אלו בהר גריזים ובהר עיבל בשעה שקבלו עליהם כל התורה הק' בברית ובשבעה. אם כן הרי חיובא דאורייתא בלי ספק להחזיק ענין שתלוי בו קיום כל התורה כולה, ומי הוא זה שאינו רוצה להיות בכלל 'ברוך' שבתורה הק', אלא חס ושלום ההיפך, ואין צריך להאריך בזה.

¹ לשון הירושלמי בסוטה (פ"ז, ה"ד), והובא לעיל בתוך לשון הרמב"ן.

² לשון חז"ל בכמה מקומות על מעלות שונות של מדת השלום. ובפרט במסכת דרך ארץ (פרק ט"א).

עושים, אף שבעבירות שלהם כבר אינו רוצה, והם אצלו רק 'כשוגג', וכענין המבואר בדברי הרבינו יונה

איבערדעם זאָגט דער פסוק לְמַעַן סְפּוֹת הָרָרָה אֶת הַצִּמְמָה.

[ווייל דורכדעם] קומט אויס אַז [ווען] 'יענער' טוט עבירות [וגם המתחבר אליו נענש עליהם], דאָרט איז ער שוין אַ "שׁוּגֵג".

ווי דער רבינו יונה זאָגט אַז ער איז שוּתָף אין 'יענעמס' עבירות, אפילו [ווען ס'איז] ידיו אסורות. קומט דאָך אויס אַז אין די עבירות וואָס יענער טוט, איז ער נישט שולדיג, [נאָר] ער קען זיך שוין נישט העלפן. [וממילא] 'דאָרט' איז ער שוין אַ שׁוּגֵג [שהרי אינו בידו, ואף אינו רוצה בהם. אבל יען כי על עצם ההתחברות היה 'מזיד', לכן נענש על העבירות שלהם כדין זדונות, אף דשם הוא כבר שוגג [וכדלהלן]].

כה

וברבינו יונה כתב עוד, דאפילו אם ירצה לברוח מהם כשיבא עליהם העונש, לא יוכל להמלט על נפשו, כי פתאום יבוא אידם דער רבינו יונה איז נאָך מאַרץ.

ער זאָגט, אַז דו וועסט דיר קלערן אַז דו וועסט אַנטלויפן [נאשר הרשעים ילקו ויפקוד עליהם הרעה], זאָג איך דיר אַז מ'קען נישט, וואָרן מ'איז 'אין דערינען'. [כי פתאום יבא אידם ולא תוכל להמלט על נפשך, ואין אדם יכול להזהר להתחבר עמהם ולהציל נפשו].

כו

וכעין זה מבואר בדברי האלשיך, שכל יסמוך האדם לילך במקום הרשעים בחושבו שלא ילכד עמום בחטא, אלא יברח משם, כי פתאום ילכד עמהם. אלא שהרבינו יונה כתב כן לענין 'העונש', והאלישיך לענין 'החטא'

[און] 'אַזאַ שטייגער' זאָגט דער אלשיך אויכעט [על מה שאמר הכתוב כי הרשעים] ס'איז רגליהם לרע ירוצו, [ולכן] אל תלך בדרך אדם מנע רגלך מנתיבתם. זאָגט דער אלשיך הקדוש^ט, דו וועסט קלערן [אַז] דעמאלטס ווען דו וועסט זען עפעס שלעכטס, וועסטו אַנטלויפן פון זיי.

^ט היינו כעין דברי הרבינו יונה.

^י בספר משלי (א, יט): בְּנִי אִם פְּתוּחַ חַטָּאִים, אַל תֵּבֵא. אַם יֹאמְרוּ לָכָּה אֲתָנוּ נֶאֱרָכָה לָדָם נִצְפָּנָה לִנְקִי חָסֶם וְגו'. כָּל הוֹן יָקָר נִמְצָא, נִמְלֵא בְּחֵינֵי שָׁלָל. גּוֹרְלָךְ תִּפֹּל בְּתוֹכָנוּ, כִּי־סָאָד יִהְיֶה לְכַלְנוּ. בְּנִי אַל תֵּלֵךְ בְּדֶרֶךְ אֲתָם, מִנֵּע רִגְלָךְ מִנְּתִיבָתָם. כִּי רִגְלֵיהֶם לָרַע יִרְוּצוּ ויִמָּהְרוּ לִנְשָׁפָךְ דָּם. כִּי חָסֶם מִזֹּדָה הָרֶשֶׁת בְּעֵינֵי כָל בָּעַל כֹּנֶף. וְהֵם לְדָמָם יֵאָרְבוּ יִצְפְּנוּ לִנְפִשָׁתָם. כֹּן אֲרָחוֹת כָּל בָּעַץ בָּעֵץ, אֶת נֶפֶשׁ בָּעָלֶיּוּ יִקָּח.

^{טז} בפירושו רב פנינים על משלי (שם): אַם יֹאמְרוּ אַל תֵּשֶׁת יָדְךָ עִמָּנוּ לְשַׁלּוֹל שָׁלָל וּלְבֹזֵז בּוֹ, וְאַל תַּעַשׂ עִמָּנוּ כְּלָה בְּתִמְיָמֵי דֶרֶךְ לִשְׁפּוֹךְ דָּם נָקִיִּים, אַךְ זֶה חֲסֹדֶךָ עִמָּנוּ, לָכָּה אֲתָנוּ בַּחֲבֵרְתָנוּ בְּלִבְדּוֹ, 'וְאִנְחָנוּ' נֶאֱרָכָה לָדָם וְכו', 'וְאִתָּה' תַּעֲמֹד מִגֵּד, כִּי אַל נִסִּית בְּאַלָּה וְכו'. וְהִיא כִּי תֵלֵךְ עִמָּנוּ וְהִטְבֵּנוּ לָךְ, כִּי גַם שָׂאת הָרַע לֹא תִקְבַּל, וְיִדְרִיךְ לֹא יִשְׁפְּכוּ דָם כִּי אִתָּה תַּעֲמֹד מִגֵּד, אֶת הַטּוֹב תִּקְבַּל חֶלֶק כְּחֶלֶק, שָׁלָל הוֹן יָקָר נִמְצָא, נִמְלֵא בְּחֵינֵי דֶרֶךְ כָּלָל, אֲנוּ וְאַתָּה, גּוֹרְלָךְ [תִּפֹּל בְּתוֹכָנוּ] כִּי בִשּׁוּא. וּמֵאֲמָרוֹ 'גּוֹרְלָךְ' וְלֹא אִמְרָ גּוֹרֵל תִּפֹּל, יֹאמֶר, עוֹד נִוְסִיפָה לָךְ כִּי גּוֹרֵל הוּא הַפּוֹר, אִם הַפְּתָקָא שַׁעַל שִׁמְךָ, אִתָּה בִּידְךָ תִּפְלִיגָה בְּתוֹכָנוּ בְּחֶלֶק שֶׁתִּבְחַר וְתִקְרַב מְכוּלָם, וְזוֹהוּ בְּתוֹכָנוּ, טָרַם יִקָּח אִישׁ חֶלֶקוֹ, וְאַחֵר כִּי כִּי־סָאָד יִהְיֶה לְכַלְנוּ. ○ וְהִנֵּה יָדַעְתִּי בְּנִי יָדַעְתִּי, כִּי מַעֲצָמְךָ אַל תֵּלֵךְ אִפְּלוּ בְּדֶרֶךְ רַחֲבָה אֲתָם, כְּלוֹמֵר יִחַד אֲתָם, כִּי תִירָא לִנְפִשְׁךָ. אַךְ מַה שֶּׁאֲצִטְרֵךְ לְצוּרְתְךָ, הוּא מִנֵּע רִגְלָךְ מִנְּתִיבָתָם. וְהוּא, בַּל תֹּאמַר בְּלִבְכֶּךָ לֹא אֲתַחֲבֵר אֲתָם, אַךְ רְחוּק יִהְיֶה בֵּינִי וּבֵינֵם וְאִתִּיבָה 'בְּנִתִּיב צַר' בְּלִתִּי מְפֹרָסִם, וְכֹאשֶׁר תִּרְאִינָה עֵינֵי [כִּי] תִּתְעַצֵּב לַהֲדִיחָה, אֲמַלְטָה רַק אֲנִי וְאַצָּא מִתּוֹךְ הַחֲפֵכָה, וְאַהֲיָה רְחוּק מִן הַהִפְסָד וְקָרוֹב לִשְׂכָר, שִׁירְבוּ עָלַי מֵאֵד מוֹהֵר וּמִתֵּן תַּחַת הַיּוֹתִיב בְּנִתִּיבָתָם. לֹא יַעֲלֶה עַל רוּחְךָ תוֹכֵל לְהַמְלִט עַל נַפְשְׁךָ, כִּי הֵלֵא רִגְלֵיהֶם כִּשְׁהוּא לָרַע לֹא יִלְכוּ לֵאמֹר, רַק יִרְוּצוּ, ויִמָּהְרוּ לֹא כִּי שְׁלֹא תַסְפִּיק לְהַמְלִט טָרַם יַעֲשֶׂה תוֹעֵבָה, וְתִלְכַּד בְּמַצּוֹדָה רַעָה. ○ כִּי הֵלֵא כִמְקָרָה בַּעַל הַכֹּנֶף יִקְרָךְ, שִׁירָאָה לוֹ כִּי חָסֶם מִזֹּדָה הָרֶשֶׁת, כִּי יִחְשׁוֹב שִׁיקָל לִקְחַת גִּרְגִּירֵי הַחֲטָה, וְיַעֲוֹף טָרַם תַּסְפִּיק הָרֶשֶׁת לִלְכַּדוֹ, וְזֶה בְּעֵינֵי כָל בָּעַל כֹּנֶף, כְּלוֹמֵר שֶׁבִּכְנָפֵי יִחְסֶה ויִבְטַח לַעֲוֹף קָל מֵהֵרָה לְהַמְלִט עַל נַפְשׁוֹ, וְלֹא יִדַּע כִּי פוֹרְשֵׁי הַמִּכְמוֹרֹת הֵן לְדָמָם שֶׁל בָּעָלִי כֹנֵף יֵאָרְבוּ, ויִצְפְּנוּ לִנְפִשָׁתָם, וְלֹא יִפְרְשׁוּ רֶשֶׁת בְּאוֹפֶן שֶׁבַעֲל כֹנֵף יִמְלֵט נַפְשׁוֹ. כֵּן יִקְרָה לָךְ, כִּי תַשְׁעֵן בְּקִלּוֹתֶךָ לְהַנְצִל כְּצִיב מִיָּד וְלֹא תִלְכַּד בְּשַׁחֲיוֹתָם, כִּי אִם תִּלְכַּד ויִצְוֹדוּ אֶת נַפְשְׁךָ, וְזוֹהוּ כֵּן אֲרָחוֹת כָּל בָּעַץ בָּעֵץ, אֶת נֶפֶשׁ בָּעָלֶיּוּ יִקָּח וְכו'.

וכן להלן שם (בסוף העניין לפי דרך המדרש שמביא אחר כך) כתב בתוך הדברים: ואל תאמר אחרי בטלי פיתויי

זאָגט ער ניין, רַגְלֵיהֶם לָרַע "רַצוּ", זיי וועלן נאַכלויפן [דעם רע, דהיינו מעשה העבירות והרציחה], און ווען ס'וועט קומען [עשיית הרע] וועסטו נישט קענען אַנטלויפן^י [מלכוד במצודת חטאם].

כו

כעין זה זאָגט דער רבינו יונה אויך אין לשון, נאָר אויפן עוֹנֶשׁ.
ער זאָגט אַז אפילו דערנאָך ווילסטו שוין אַנטלויפן, אָבער [דו וועסט נישט קענען].

כח

ממילא איז מען דאָך אַ שוֹגֵג, [שהרי] אויף 'יענעמס' עֲבִירוֹת איז מען שוין אַ שוֹגֵג.

נאָר אַזויפיל איז מען אָבער געווען אַ מִזִּיד, אַז דו האָסט דִּיך מַחְבֵּר געווען מיט יענעם, - און ס'קען גאָר זיין אַז יענער באַקומט נאָך 'חִזּוּק' צו זיינע עֲבִירוֹת פון דיר, - ממילא ביסטו דאָך געווען אַ מִזִּיד אַז דו האָסט דִּיך מַחְבֵּר געווען [צו אים].
אָבער דערנאָכדעם 'נוצט ער דאָס אויף', אויף אַזעלעכע זאַכן וואָס דו ביסט שוין נישט צופרידן, [און] דאָרט ביסטו שוין אַ שוֹגֵג.

כט

דו ביסט אָבער געווען אַ מִזִּיד ביים 'אַרִיגִיין' [בהתחברות עם הרשע].
[ווייל] דו האָסט אָבער דאָס געדאַרפֿט צו וויסן פון תחילת אָן, אַל תַּתְּחַבֵּר לְרָשָׁע ווי די משנה זאָגט, דו דאַרפֿסט צו וויסן אַז ס'קאָן אַזוינס פאַרקומען^י, [און אַז] דו גייסט אַרײַן אין אַזאַ גִּלּוּת.
ממילא איז אפילו דער שוֹגֵג אויך נישט קיין שוֹגֵג, ווייל ער איז דאָך בְּמִזִּיד 'אַרײַן געגאַנגען' אין אַזאַ זאַך, וואָס יענער טוט אַזעלעכע עֲבִירוֹת וואָס דו קענסט דיר נישט העלפֿן.

ל

ישוב קושיא י

ושפיר מובן גם שייכות ענין הוספת השגנות על הודונות, למה שאמר שלום יהיה לי, כי רק בעון זה יש עונש חמור כמותו איבערדעם זאָגט דאָס דער פסוק [לְמַעַן סְפּוֹת הָרָהּ וגו'].
[ווייל] אַז ער זאָגט "שְׁלוֹם" יְהִיָּה לִי, אַקעגן דעם אַרור אֲשֶׁר לֹא יָקִים, וועט ער קלערן 'איך וועל ליבער זוכן דעם דֶּרֶךְ הַשְּׁלוֹם', [ווייל] 'שְׁלוֹם איז אַלעס דוֹחָה'.

ואהיה עמו בדברים זולת זה, ומה גם במילי דשמיא למה אתרחק ממנו. לזה אמר מפני שמחשבותיו לרעה, ובקרביו ישים ארבו למשכך ברשתו כאשר החל. ועל פי דרכו (של המדרש) כוון לומר, שאומרו בְּנִי אַל תִּלָּךְ בְּדֶרֶךְ אֲתָם אינו במעשה העבירה, רק אף להיות עמו בדרך וכו'.

^י וז"ל רבינו ביואל משה (א, קט): על דרך שכתב האלשיך (משלי א) לפרש הכתוב בְּנִי אַל תִּלָּךְ בְּדֶרֶךְ אֲתָם שהזהיר בזה על שני דברים, שמלבד האזהרה שלא לילך בדרך אֲתָם, עוד מזהיר שימנע רגלו מנתיבתם, אף כשאני הולך אֲתָם, אלא רחוק יהיה בינו ובינם, ימנע רגלו מאותו הנתיב, כי שמא פתאום רגליהם לרע ירוצו שם וילכד במצודתם וכו'. ○ וכעין זה פירש גם האור החיים הק' בפירושו ראשון לציון על תנ"ך במשלי שם וזה לשונו: נראה שְׁכֻנַּת הכתובים לומר לזה המתפתה, לא מיבעיא שלא ישמע אליהם, אלא אפילו יאמרו לך שתהיה יוצא ובא עמם להיות בחבורתם, אַל תִּלָּךְ בְּדֶרֶךְ אֲתָם, אפילו בדרך בעלמא אין לך להתלוות עמם, ולא די זה, אלא אפילו בדרך המיוחד להם שהם רגילים שם, מִנֵּע רָגְלָךְ מִמֶּנּוּ, שמא תפגע בהם. ולזה דקדק הכתוב ואמר מִנֵּע רָגְלָךְ מִנְּתִיבָתָם, וכו', ובוזה הזהיר שימנע רגלו מאותו נתיב אפילו אין החוטאים בו, עכל"ק. ○ והוא כמו שאמר (פסחים מ: ועור) סָחֹר סָחֹר אמרינן לנזירא לכרמא לא תקרב, וגדר גדול יש בזה.

^י שהוא יעשה ח"ו עבירות שאתה תתחייב עליהם אפילו כשהיו ידך אסורות ולא תהנה מזה.

זאָגט ער אָבער ניין, לִמְעַן סְפוֹת הָרֹהָ אֶת הַצִּמְאָה, דורך דעם וועסטו אַריינפאלן מיט שְׂגָגוֹת וואָס זענען זְדוּנוֹת, [וכמדתרגם אונקלוס] לְאוֹסְפָא חֲטָאֵי שְׁלוֹתָא עַל זְדוּנוֹתָא.

לא

ישוב קושיא יא

וממשיך הכתוב כי לא יאבה ה' סלח לו. והיינו דאף אם יתן אל לבו לשוב בתשובה, עכ"ז הרי לא יוכל לשוב על העבירות של זולתו שהם הרשעים שהתחבר עמהם, ונמצא שאין לו תקנה על זה

און ממילא אפילו אַז דו וועסט וועלן תְּשׁוּבָה טון, קענסטו נאָר תְּשׁוּבָה טון אויף דיינע עֲבִירוֹת, [אָבער] אויף יענעמס עֲבִירוֹת קענסטו דאָךְ נישט תְּשׁוּבָה טון. און דו ביסט דאָךְ שוּתָף אין יענעמס עֲבִירוֹת, [וואָס] דאָס קענסטו נישט פאַררעכטן.

אַז דו ווערסט שוּתָף מיט יענעם, טוסטו אומזינסט תְּשׁוּבָה. וואָרן 'יענער' טוט [דאָךְ] נישט קיין תְּשׁוּבָה, און 'דו' ביסט דאָרט אויך שוּתָף. [שהרי] יענער טוט 'אויף דיין רוקן אַרױף' טוט ער די עֲבִירוֹת. ממילא דאָס איז דער עיקר [חומר הענין].

לב

איבערדעם זאָגט ער לא יאבה ה' סלח לו, ס'איז גאָרנישט דאָ קיין אופן [של סליחה, שהרי] וויאָזוי קאָן ער זוכן סְלִיחָה, מ'ברויך דאָךְ תְּשׁוּבָה טון [כדי לזכות לסליחה, ואין סליחה בלא תשובה (כדלעיל באות טז)], און 'יענער' טוט דאָךְ פון דיינעטוועגן עֲבִירוֹת [וויאָזוי שוין בתשובה]. איבערדעם קען 'ער' קיין תְּשׁוּבָה נישט טון.

איבערדעם איז לא יאבה ה' סלח לו.

[און] איבערדעם זאָגט ער לְאוֹסְפָא חֲטָאֵי שְׁלוֹתָא עַל זְדוּנוֹתָא, [אלץ] דורכ'ן הַתַּחֲבִירוֹת.

לג

ישוב הקשיזות בפסוק פי המצוה הזאת

הקדמה לישוב קושיא ה

וכל זה רומז הכתוב גם באומרו פי המצוה הזאת לא נפלאות היא "ממך", כשאתה לעצמך, ולא נתחברת עם הרשע, רק אז הוא אשר קרוב אליך הדבר מאד, שאז הוא "בפיה ובלבבך" לעשותו

איבערדעם זאָגט דאָס דער פסוק ווייטער, פִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת לֹא נִפְלְאוֹת הִיא 'מִמֶּךָ' וְלֹא רִחֻקָּהּ הִיא, "מִמֶּךָ", פון דיר אַליין, אַז מ'איז זיך נישט מִתְחַבֵּר [לרשע], אַז ס'איז "בִּפְּיָךְ וּבִלְבָבְךָ" לַעֲשׂוֹתוֹ, אַז מ'איז נישט איבערגעגעבן פאַר יענעם, פאַרן רָשָׁע. [ורק באופן זה אמרה תורה פי קרוב אליך הדבר מאד].

(ראה עוד בביאור זה הפסוק, להלן באות סג)

לד

הקדמה לישוב קושיא ו

בגמרא דרשו תורה צוה לנו משה מורשה, אל תקרי מורשה, אלא מורשה. גם דרשו בגמרא (במקום אחר) כי גוי העוסק בתורה חייב מיתה, דלמא דאמר 'מורשה', דרשינן 'לנו' מורשה, ולא להם, וחייב משום 'גול'. ולמא דאמר 'מאורשה', שהתורה הוא ככלה הארוסה לישראל, חייב כעל נערה המאורסה

[און] דעס וואָס דער מדרש זאָגט [על פסוק זה] כִּיצַד מִבְּרַךְ, וויאָזוי מ'מאַכט אַ בִּרְכָה [אויף די תורה].

[יבואר בהקדם וואָס] דער זיידע זכרוננו לברכה זאָגט אין ישמח משה, טייטשט ער

אין פרשת קרח [את מאמר הגמרא^י על הפסוק תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב (ברכה לג, ד)], אל תקרי מורשה, אלא מאורסה.

[וואס אויף דעם פסוק] זאגט די גמרא^ט, לויטן מאן דאמר "מורשה"^{טו}, [דרשינן] תורה צוה 'לנו' משה מורשה, [לנו מורשה ולא לאוה"ע, ולכן גוי העוסק בתורה חייב מיתה], ווייל ס'הייסט 'גזל' [שהוא מכלל ד' מצות בני נח, ומזה ילפינן כן] עכו"ם איז אסור [לעסוק בתורה]. אָדער [למאן דאמר] "מאורסה" [דיינו] אַזוי ווי אַ כלה, ווייל ס'איז נְתָאָרס [די תורה] פֿאַר אידן, ס'איז מאורסה, אַזוי ווי נערה המאורסה, [ולכן] אַז אַ גוי איז עוסק בתורה [חייב סקילה כעל נערה מאורסה].

וואָרן תורה צוה 'לנו' משה מורשה, אַ גוי טאָר נישט עוסק זיין בתורה. אין דעם איז דאָך אַ פלוגתא^י אין די גמרא, אויב אַ גוי מעג עוסק זיין בתורה.

לה

ובגמרא מנחות מבואר דעת רב חסדא, דכל מצוה שיכולין לעשותה ע"י נכרי אין מברכין עליו, ורק מצוה שאפשר לעשות רק ע"י ישראל מברכין עליו

[און] דער זיידע זכרנו לברכה אין ישמח משה פרשת קרח, זאגט ער אַזוי^י [בביאור דברי הגמרא אלן].

^י בגמרא פסחים (מט:): תנא רבי חיאי, כל העוסק בתורה לפני עם הארץ, כאילו בועל ארוסתו בפניו [פירש"י: שמביישו], שנאמר תורה צוה לנו משה מורשה, אל תקרי מורשה אלא מאורסה [לכל קהילות יעקב].

^{טו} בגמרא סנהדרין (נט:): ואמר רבי יוחנן, עכו"ם שעוסק בתורה חייב מיתה, שנאמר תורה צוה לנו משה מורשה, לנו מורשה ולא להם [פירש"י: ואיכא משום גזל כדמפרש]. וליחשבה גבי שבע מצות (בני נח), מאן דאמר 'מורשה', מיגזל קא גזיל לה [והוא קא חשיב גזל (בהדי ד' מצות בני נח)]. מאן דאמר 'מאורסה' [אמוראי איכא דדרשי בהו גבי עם הארץ (פסחים מט:)], דינו כנערה המאורסה דבסקילה [ובכלל גילוי עריות הוא (דקא חשיב לה בהדי ד' מצות)].

^{טז} שנחלקו בזה בגמרא פסחים (מט:), וכמו שהזכיר רש"י בסנהדרין (מובא לעיל).

^י כן הוא בלשון הישמח משה דלהלן. והוא דאיתא שם על זה אחר כך בגמרא סנהדרין וז"ל: מיתיבי, היה רבי מאיר אומר, מניין שאפילו עכו"ם ועוסק בתורה שהוא ככהן גדול, שנאמר (אחרי יח, ה) אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאֲדָם וְחִי בָהֶם, כהנים לזים וישראלים לא נאמר, אלא הָאֲדָם, הא למדת שאפילו עובד כוכבים ועוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול. [ומשנין] התם בשבע מצות דידעו [פירש"י: עוסקין בהלכות אותן שבע מצות להיות בקיאים בהן] עכ"ל הגמרא (רש"י). - אלא שבישמח משה מפלפל לבאר אף באופן דלעולם פליגי הנך שתי מימרות (כמובא להלן), ורבינו מבאר זאת דכרי הישמח משה.

^י בישמח משה פרשת קרח (ד"ה ברש"י להכישן טליתות): והנה ברכת התורה הוא מן התורה, דנלמד (ברכות כא.) מפי שם ה' אֶקְרָא (האוינו לב, ג). והנה הגמרא מנחות (מב.) רב נחמן אשכחיה לרב אדא בר אהבא וכו', עד קסבר רב חסדא כל שכשר בנכרי אין מברכין עליו, כל שפסול בנכרי מברכין עליו, ועיין שם ברש"י (ד"ה כל מצוה) הטעם, שלא יתכן לומר אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוְּנוּ אִם נכרי יכול לעשותו, עד כאן עיין שם. וידוע דבמסכת סנהדרין (נט.) איכא 'פלוגתא', חד אמר נכרי העוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול, וחד אמר חייב מיתה. ועל פי יובן הפסוק מגיד דִּקְרִינִי לְיַעֲקֹב וגו' (תהלים קמו, יט), רצה לומר שנתן לישראל התורה, לא יַעֲשֶׂה כֵּן לְכָל גּוֹי וגו' (שם, ט). דהם מוזהרים עליו, על כן הִלְלוּ קָה, דכל שפסול בנכרי מברכין עליו, והבן. ○ ועל פי זה יובן ה'אל תקרי, אל תקרי מורשה אלא מאורשה, כי ידוע מגמרא סנהדרין (שם) דלמאן דאמר מורשה, מיגזל קגזיל, והוי בכלל גזל, לכן לא נחשב למצוה בפני עצמו. והיינו אל תקרי מורשה, רצה לומר שאין אתה יכול לקרות מורשה, שמויה דהעובר כוכבים ומזלות חייב מיתה על העסק בתורה, אלא אם אתה אומר מאורשה, דהתורה כמאורסה [ואם כן] כמו שדרשו רז"ל (מסכת כלה, ריש פ"א) מה כלה בלא ברכה אסורה לבעלה, [כמו כן] אף תורה בלא ברכה אסורה ללומדיה, אז יתכן דעכו"ם אסור לעסוק בה, ולכן בעי ברכה. אבל אם אין אתה אומר שהתורה מאורסה, רצה לומר שאתה אין מברך על התורה, אם כן אין אתה יכול לקרות מורשה, דהא על אהרן צריך אתה לומר דמותרת לעכו"ם כיון דלא בעי ברכה, והבן כי נכון הוא בס"ד. ○ ועכשיו נִשְׁמֵם לֵב דיש לפרש הפסוק הנ"ל תורה צוה לנו משה וגו', בחתי אנפין. או שנפרש דמורשה קהילות יעקב, הכוונה לכללות ישראל היא בירושה, לאפוקי עכו"ם דחייב מיתה דמגזל קא גזל, אבל בקהלת יעקב עצמו אין מינוי כתר תורה בירושה, והכל שווין בה. ויש לומר גם כן ההיפך, דמורשה קהלת יעקב, היינו דבקהלת יעקב היא מורשה לענין מינוי דכתר תורה, אבל הלימוד לִכְלָל מצוה, וגם לעכו"ם שרי, ומצוה עושה. ועל כן המאן דאמר דסובר דנכרי ועוסק בתורה הוי ככהן גדול, מפרש לקרא דמורשה קהלת יעקב כמו שכתבתי. היצא מזה דהפסוק הנ"ל דמורשה קהלת יעקב,

וואָרן ס'שטייט [בגמרא]^ט אַקעגן ציצית, [דלסברת רב חסדא] דעס וואָס ס'איז כשר בנכרי איז אין מברכין עליו, דעס וואָס אַ גוי קען טון, קען מען נישט קיין ברכה מאַכן. [ומפרש רש"י] ווייל מ'זאָגט אָפּר ק'דשנו בְּמִצְוֹתָיו, און אַז ביי אַ גוי איז אויך כשר, קאָן מען נישט זאָגן אָפּר ק'דשנו בְּמִצְוֹתָיו. נאָר אַז ס'איז פסול בנכרי, איז מברכין עליו.

לו

ובזה מפרש הישמח משה כוונת המאמר אל תקרי מוֹרְשָׁה, אלא מאֹרְסָה, דרצה לומר שאין לדרוש לנו "מוֹרְשָׁה" ולא להם, דמורה שהגוי אסור לעסוק בתורה, אלא אם אתה אומר "מאֹרְסָה", דכשם שכלה אסורה בלא ברכה כך התורה אסור ללמוד בלא ברכה, וזהו רק באם הגוי אסור לעסוק בה, דרק או מברכין עליה

מיט דעם טייטשט ער [אל תקרי] "מוֹרְשָׁה"², [דדרשינן לנו מוֹרְשָׁה ולא להם, און] ווייל ס'איז גָּזַל איז דאָך עכו"ם אסור בתורה, ער איז חייב מיתה, ער טאָר נישט עוסק זיין, איבערדעם איז עס אַזוי ווי "מאורסה", אַזוי ווי כלה בלא ברכה אסורה לבעלה [כמו כן גם תורה בלא ברכה אסורה ללומדיה].

[ותמצית דבריו, כי] פון דעם אַז מ'ברוין מאַכן אַ ברכת התורה, איז געדרינגען אַז אַ גוי טאָר נישט עוסק זיין בתורה. [עד כאן דברי הישמח משה].

לז

והוציא מזה כי ממה שמברכין "ברכת התורה", נשמע דגוי אסור לעסוק בתורה

קומט אויס, ברכת התורה קען נאָר זיין דעמאָלטס, דורכדעם ווייל מ'פּסָקֵן מיר אַז אַ גוי טאָר נישט עוסק זיין בתורה. וואָרן אַז נישט קען מען קיין ברכה נישט מאַכן, [שהרי] כל שכשר בנכרי אין מברכין עליו.

לח

והטעם שלא נתן הקב"ה רשות לגוי לעסוק בתורה, הוא כדי להבדיל את ישראל מן העמים, ולא יבואו להתחבר עם הגוים, באם יהיו גם הם לומדין תורה, כי מזה יהיה השפעה גם על ישראל

דאָס איז דער עיקר [כוונה בזה שגוי אסור לעסוק בתורה, כדי] דעס זאָל זיין, אַז מ'איז זיך נישט מתחבר [מיטן גוי].

[ווייל] ווען אלמלי ווען אַ גוי העט אויך געקענט עוסק זיין בתורה [היה מזה השפעה גם על ישראל, והיה עלול יותר להתחבר ח"ו אל הגוים. ולכן לא נתן הקב"ה רשות לגוי לעסוק בתורה, בכדי שלא יבואו ישראל להתחבר עמהם].

יתפרש לאחד משני פנים, או לאסור הלימוד לנכרי, או לומר דמינוי כתר תורה בירושה. נמצא לפי זה זה תולה בזה, אם אמרין דנכרי שרי לעסוק בה, אם כן על כרחך מינוי כתר תורה בירושה, ואם אסור לעסוק בה, אם כן אין מינוי כתר תורה בירושה, דמנין לנו כיון דאין מקרא הכרע, דהקרא מורה על איסור העסק בתורה לנכרי, אם כן ממילא ראוי לומר ממדבר מתנה, וכל ישראל שווין בה, ומי שהיא ראוי יותר מצד מעלת עצמו, ינחילנה כנ"ל. [ועיי' מה שמפרש בזה בפרשת קרח לפי דרכי שם].

^ט בגמרא מנחות (מב): רב נחמן אשכחיה לרב אדא בר אבהו רמי חוטי' [פירש"י: היה מטיל ציצית לטליתו], וקא מברך לעֲשׂוֹת צִיצִית, אמר ליה מאי ציצי שמענא, הכי אמר רב ציצית אין צריכה ברכה [בשעת עשייה]. כי נח נפשיה דרב הונא, עַל רב חסדא למירמא דרב אדרב, ומי אמר רב ציצית אין צריך ברכה, והא אמר רב יהודה אמר רב מנין לציצית בעובד כוכבים שהיא פסולה, שנאמר (שלו ט, לה) דָּבָר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַעֲשׂוּ לָהֶם צִיצִית, בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַעֲשׂוּ ולא העובדי כוכבים יַעֲשׂוּ. והא מאי רומיא [מאי קושיא], אמר רב יוסף, קסבר רב חסדא, כל מצוה שכשירה בעובד כוכבים בישראל אין צריך לברך [דאין יכול לומר אָפּר ק'דשנו', דהא עובד כוכבים נמי כשר בה], כל מצוה פסולה בעובד כוכבים בישראל צריך לברך.

² ולפי דרכו של הישמח משה בכ"מ, דבכל מקום דכתיב "אל תקרי" אין הכוונה לקרות רק כאופן השני, אלא דדרשינן אופן הראשון בצירוף אופן השני, ולענייננו, אל תקרי "מורשה" אלא אם כן תקרי גם "מאורסה".

לט

ביאור הקל וחומר שנשא משה בשבירת הלוחות

ובזה יבואר ענין הקל וחומר שנשא משה, ומה פסח שהוא א' מתר"ג מצות אמרה תורה כל בן נָכַר לא יאכל בו [פירש"י מומר], התורה כולה כאן [שתלחיה בלוחות הללו] וישראל מומרים, על אחת כמה וכמה. והקשה מהרש"א דנימא דיו לבא מן הרין להיות כנדרון, דהרי בפסח אם שחט למולין ולערילים כשר, והבא נמי הרי היו שבט לוי שלא טענו בעגל

ווי ער [משה רבינו] האָט געלערנט דעם קל וחומר^{כא} ווען ער האָט צובראָכן די לוחות, אַ קל וחומר, מה-דאָך [קרבן פסח שהוא מצוה אחת מתר"ג מצות אמרה תורה] כָּל בֶּן נָכַר לא יאכל בו (בא יב, מג), כל התורה כאן און זיי זענען מומרים, איז אָודאי.

פרעגט מען די קשיא^{כב} [והרי בקרבן פסח, אם שחטו] לְאוֹכְלָיו וְשָׁלָא לְאוֹכְלָיו איז דאָך כשר (פסחים סא.), [ואם כן] אפילו אַז ס'איז דאָ אַ מומר [שנמנה ג"כ על הפסח], מעג מען דאָך שְׁחַטֵּן דעם קרבן פסח. פונדעסטוועגן איז דער פסח כשר, נאָר יענער [המומר] טאָר נישט עסן. אָבער דער וואָס ער איז יאָ ראוי [מותור גם לאכול].

[ואם כן קשה] פאַרוואָס האָט ער געדאַרפט צוברעכן די לוחות, ס'איז דאָך געווען אידן וואָס זענען נישט געווען קיין מומרים [שלא השתתפו בהעגל].

מ

אמנם לדרכינו יבואר, כי שאני בקרבן פסח שכל כוית שאוכל כל אחד הוא ענין לעצמו, משא"כ בנתינת התורה לישראל כשקצתם הם בבחינת מומרים, דיש בזה חשש גדול שאם המומרים יעסקו בתורה יצא מזה השפעה לא טובה לכל ישראל, ויגרשו שגם הכשרים יתחברו עם המומרים

נאָר וואָס'זשע דען, [אפשר לתרץ כי] ס'איז אַ גרויסער חילוק^{כג}.

^{כא} כמבואר בגמרא שבת (פז.) ויבמות (סב.): דתניא שלשה דברים עשה משה מדעתו והסכים הקב"ה עמו, הוסיף יום אחד מדעתו, ופירש מן האשה, ושבר את הלוחות וכו'. שבר את הלוחות מאי דריש, אמר, ומה פסח שהוא אחד מתר"ג מצות אמרה תורה וְכָל בֶּן נָכַר לא יאכל בו (בא יב, מג) [פירש"י: מומר, שנתכנרו מעשיו לאביו שבשמים], התורה כולה כאן [התורה כולה תלחיה בלוחות הללו] וישראל מומרים, על אחת כמה וכמה [שאינם כדאי לה]. ומנלן דהסכים הקב"ה על ידו, שנאמר (תשא לד, א) 'אֲשֶׁר' שִׁבְרָתָ, ואמר ריש לקיש יישר כחך ששיברת [אשר], אישור, שאישורו ושיכונו על שבירתן].

^{כב} במהרש"א (יבמות סב.): ומה פסח שהוא אחד מתר"ג כו'. מספר פענח דוי, הקשה הר"פ, מאי קל וחומר הוא זה, אימא דיו לבא מן הרין להיות כנדרון, ודא אמרינן בפרק תמיד נשחט (פסחים סא.) שחט למולין ולערילים כשר, הכא נמי הרי היו שבט לוי שלא טעו בעגל וכו'. ויש לומר דשחטו למולין ולערילים, דבלב ערלים נמי לשמים, משא"כ כו', עכ"ל. [והיינו דהא דשחטו למולין ולערילים כשר, משום דלב ערלים נמי לשמים, משא"כ הכא בלוחות שהיו מומרים ואין לבם לשמים (דברי יואל לשמחת תורה, אות כג)].

^{כג} ועיין קרוב לחילוק זה (באופן אחר קצת) בדברי יואל לשמחת תורה (שם, משנת תרצ"ד) וז"ל: ונראה לתרץ על פי דברי התוספות בפרק תמיד נשחט (פסחים סא. ד"ה לאוכליו) בהא דילפי בגמרא טעמא דמתניתין דשחטו שלא לאוכליו וכו' לערלים ולטמאים פסול, דעל ערלים וטמאים לא צריך קרא בפני עצמו, דכולהו נפקא מהאי קרא דאיש לפי אכלו, דכיון דלא מצו אכלי ליה חשיבי כולוהו שלא לאוכליו, יעיי"ש. ועל פי זה אפשר לומר לחילוק, דהנה גבי קרבן פסח כיון שאין הערל יכול לאכול הימנו ואינו נוטל חלק בפסח עם ישראל, לכן אמרינן דהוי כמי שאינו, וכמאן דליתא דמיא, דלא איכפת לי הצטרפות הערלים לבהדי המולים, ואף באין לבן לשמים, דלא זיק חבורתן כלום לישראל, כיון שאינם אוכלים ביחד, ולכן שפיר אמרינן דשחטו למולים ולערילים כשר. אבל גבי התורה הקדושה, עיקר נתינתה לישראל הרי הוא כדי שיקחו כל אחד ואחד חלק בתורה ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים, ואם כן הרי בהכרח שיהיו כל ישראל ביחד בקיום התורה והמצות, לויים וישראלים כהרדי, ובשעה שהמומרים רוצים להיות ביחד עם הכשרים שבישראל, באמרם שגם הם חפצים בקיום התורה הקדושה וליטול חלק בה, אז מרחפת סכנה גדולה גם להכשרים, דאם יהיו אתם עצמם באגודה אחת עלולים לימשך אבתרייהו וללמוד ממעשיהם. וכיון שאחר חטא העגל היו ישראל מומרים ל"ע, כמבואר בגמרא הנ"ל, לכן לא היה אפשר ליתן התורה ללויים וישראלים ביחד, דהתחברות כזה יש בו סכנה כנ"ל. ולפי זה אתי שפיר מה ששיבר משה רבינו ע"ה את הלוחות בקל וחומר מפסח, ואע"פ שאת הפסח שוחטים למולים וערלים ביחד, מכל מקום שאני פסח שהערל מסלק עצמו ואין משתתף כלל בקיום המצוה ביחד עם הישראל וכמאן דליתיה דמי, משא"כ אצל קיום התורה"ק ליכא למימר דכמאן דליתיה דמיא, כיון שהמומר גם כן יקח חלק בה, דאם לא כן לא נתנו לו מאומה, דעיקר הנתינה הרי הוא אד ברי שיטול חלק בה. ובדבר הזה שיהיו בני

דָּאָרטן [אפילו ווען] יעדער עסט פונעם קָרֶבֶן פֶּסַח, עסט ער דאָס 'פִּזִּית' [יעדער] פֶּאָר זיך.

אַבער די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה (דאָס) גיט דאָך אַ הַשְׁפָּעָה פון אַיינעם אויפן אַנדערן, [דאס] יאהא נישטן גענוג, דאָס ברענגטן חלילה אַז מ'איז מְגַלָּה פִּנְיָם בַּתּוֹרָה שְׁלֹא כְּהִלָּכָה (אבות ג יא)

מא

ומטעם זה החמירו כל כך שלא ללמוד תורה לתלמיד שאינו הגון, וכמבואר ברמב"ם
דהתלמידים שאינם הגונים הם המוכיין נרה של תורה, ומחבלים כרם ה'

[ומטעם זה החמירו כל כך בלימוד התורה, שלא ללמוד לתלמיד שאינו הגון]¹⁷.

ווי דער רמב"ם זאָגט דאָך¹⁸ אַז דאָס איז דעס גרעסטע [תקלה], די שוועליש
מַחְבְּלִים כְּרָמִים, די תלמידים שאינם הגונים [שקופצים להורות], וואָס מ'נעמט אַרויס פון
די תורה הקדושה 'נישט דעם אָמֶת'.

[ויראין מזה כי התלמידים שאינם הגונים מחריבין את העולם]¹⁹.

מב

סיום ההקדמה לישוב קושיא ו

וכל שכן אם גם הגוים היו לומדי תורה, דאין לשער מה שהיו סובלין מזה. והוא ד' והותר
מה שכבר סובלין מתלמידי הערב רב שמגלים פנים בתורה שלא כהלכה

ממילא ווען ס'העט געווען אַז גוים מעגן אויך עוסק זיין בתורה, העט מען
געקאָנט קלערן אַז 'ביי די גוים' איז אויכעט דאָ 'תורה' [ויבואו להתחבר עמהם], העט
נישט גוט געווען.

ישראל הכשרים ביחד בצוותא חדר עם המומרים, איכא בה סכנתא טובא, ועל כן אי אפשר ליתן את התורה
למומרים וכשרים ביחד, ואינו דומה בזה לקרבן פסח, ושפיר דין משה קל וחומר על שבירת הלוחות דלא היה
ראוי ליתנם לישראל.

¹⁷ מחידושי תורה תשט"ז. - והוא כמבואר בגמרא חולין (קלג.): מַעֲדָה בְּגֵד בְּיוֹם קָרָה חֶמֶץ עַל נֶתֶר, וְשֵׁר בְּשָׂרִים
עַל לֶב רָע (משלי כה, כ) וכו'. אמר ליה אבאי לרב דימי ופשטיה דקרא במאי כתיב, אמר לו בשונה לתלמיד שאינו
הגון [פירש"י: (כמו) 'מַעֲדָה' בְּגֵד בְּיוֹם קָרָה. בגד בלוי ונרקב, כמו (ישעי' סד, ה) וּבְכֶבֶד 'עֲדִים', בעת הקור אינו שוה כלום. וכמו
חֶמֶץ עַל נֶתֶר, שאינו אלא מפסידו, נֶתֶר הוא מין צירף אלומ"א בלע"ז. כן שר בשירים על לֶב רָע, כן האומר דברי תורה למי
שאינו יודע להבין בהן], דאמר רב יהודה אמר רב כל השונה לתלמיד שאינו הגון, נופל בגיהנם, שנאמר (איוב כ, כו)
כָּל חֶשֶׁךְ טֶמֶן לְצַפּוֹנִי תִּתְּקַלְהוּ אֵשׁ לֹא נִפְחַח יֵרַע שְׂרִיד בְּאֶהְלוֹ לְמִי שֶׁיֵּרַע שְׂרִיד בְּאֶהְלוֹ, תלמיד רע. תִּתְּקַלְהוּ אֵשׁ לֹא
נִפְחַח, אשׁו של גיהנם], ואין שְׂרִיד אלא תלמיד חכם, שנאמר (יואל ג, ה) וּבְשָׂרֵי־דִים אֲשֶׁר ה' קָרָא. אמר רבי זירא אמר
רב, כל השונה לתלמיד שאינו הגון, כזורק אבן למרקוליס וזו היא עבודתו, כדאמרינן במסכת עבודה זרה (מט:),
שנאמר (משלי כו, ח) כְּצֹרֹר אָבֶן בְּמַרְגְּמָה כֵּן נוֹתֵן לְכִסְלִי כְּבוֹד, וכתוב (שם י, לא) לֹא נִאְוָה לְכִסְלִי תִּתְּנוּגָה.

¹⁸ ברמב"ם (תלמוד תורה ה, ד): וכל תלמיד הגיע להוראה, ומורה, הרי זה רשע שטתה וגם הרות, ועליו נאמר
(משלי ז, כו) כִּי רַבִּים חֲלָלִים הִפִּילָה וכו'. אלו התלמידים הקטנים שלא הרבו תורה כראוי והם מבקשים להתגדל
בפני עמי הארץ ובין אנשי עירם, וקופצין ויושבין בראש לידן ולהורות בישראל, הם המרבים המחלוקת, והם
המחריבים את העולם, והמכניין נרה של תורה, והמחבלים כרם ה' צבאות, עליהם אמר שלמה בחכמתו (שיר
השירים כ, טו) אֶתְּחוּזוּ לָנוּ שְׁעִלִים שְׁעִלִים כְּטָנִים מַחְבְּלִים כְּרָמִים.

¹⁹ מחידושי תורה תשט"ז. - עיין ביואל משה (ג, לט) שהביא שם רבינו דברי הרמב"ם, ועל זה סיים וכתב: וכן
אנו רואים בעוה"ר שהתלמידים שאינם הגונים החריבו את כל העולם כולו, שגם בזמן הש"ס היו הרבה עמי
הארץ שלא יכלו אפילו להתפלל, ואעפ"כ היה אימת שבת עליהם, לא רק על חילול שבת בלב אלא אף בשאר
דברים, כמבואר במשנה (דמאי ד, א) שבשבת ירא לשקר, וכן בכל ענינים - וזולת בדברים פרטים שנפרצו - היה
בהם הרבה יראת שמים, בשביל ששאלו הכל לתלמידי חכמים, והתלמידי חכמים היו כולם קדושים גודרי גדר
ועומדים בפרץ, וידעו הכל שדעת התורה הוא נגד דעת עמי הארץ. אבל בעוה"ר עכשיו דשרו חכמיא [למהר"ר]
וכו' כעמא דארעא (משנה סוטה מט.), להחזיק דעתם ושיטתם, ואדרבה עוד ממציאים להם [הת"ח לע"ה] דרכים
שונים ומשונים לישא חן בעיניהם יתור ממה שהם מבקשים, עד שכמעט נשתכח דעת התורה מהעולם, ואי
אפשר להאריך בזה בכתב, אבל על זה ידוע כל הדוים, אוי לעולם שכל עולתה בימיו.

ועיין עוד בזה בדברי יואל בהר (עמוד שמא). ובס"ג קדושים תשכ"ז (לשון קדשו קונטרס רלח ח"א), ועוד.

ס'איז 'אזוי אויך' דאָ גענוג די תלמידים פונעם 'ערב רב' וואָס זענען מעורבים בישראל^{כז}, [און דאָס איז גורם] אַזויפיל גילוי פנים בתורה שלא כהלכה. [ואם כן כל שכן באם היו גם העכו"ם עוסקים בתורה, דהיה בזה סכנה גדולה שלא ימשכו אחרי דרכים עקלקלות].
(המשך עיקר הדרוש, באות מוח)

מג

ביאור בקשת משה בפסוק: וּנְפַלְינוּ אֲנִי וְעַמִּי מִכָּל הָעָם
וכו' ביאור גם מה שביקש משה שלא ישירה הקב"ה שכניתו על הגוים. ולכאורה קשה
וכי מה איכפת ליה בזה, ואדרבה היה סברא דראוי שיחפשט הקדושה בעולם יותר
איבערדעם קאָן זיין [לייטש וואָס] זיי פרעגן נאָך אין די ראשונים^{כח}, [אויף דעם וואָס]
משה רבינו האָט מתפלל געווען [תשא לג, טז] וּנְפַלְינוּ אֲנִי וְעַמִּי [מִכָּל הָעָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי
הָאֲדָמָה, ופירש"י שביקש] אַז מ'זאל נישט מְשַׁרָּה שְׁכִינָתוֹ זיין על העכו"ם^{כט}.
לכאורה וואָס גייט אים אָן יענעם. [והתייחס] ער דאָרף מתפלל זיין פאַר אידן, אַז
אידן זאלן האָבן [השָׁרָאָת הַשְׁכִּינָה, אָבער] פאַרוואָס האָט ער געדאַרפט בעטן מ'זאל
'נישט' מְשַׁרָּה זיין די שְׁכִינָה על העכו"ם, וואָס גייט אים אָן, וואָס עפעס, חלילה אַ
צָרוֹת עֵין? [ואדרבה] זאל אָן אנדערער אויך האָבן, אפשר זאל ער עפעס משפיע זיין
קדוּשָׁה פאַר יענעם אויך, ס'איז דאָך אַלץ בעסער [ווי מער קדוּשָׁה ס'איז דאָ בעולם].

מד

אבל לדרכנו נחא, כי בגוים אין תורה, והיונו דאפילו אם הם לומדין תורה אינם מכוונים אל האמת, ועל כן אלמלי
היה שייך ענין השראת השכינה אצל הגוים, היו נכשלין יותר להתחבר עמהם וללמוד מורכבים ע"י גילוי פנים
בתורה שלא כהלכה, וח"ו תפוג תורה
נאָר דער אָמַת איז אָבער אַזוי, [דכתיב] בְּגוֹיִם אֵין תּוֹרָה^ל [איכה ב, ט], [ואפילו אם ילמדו
תורה, אָבער] זיי זענען נישט מְתַכַּוֵּן דעם אָמַת אין די תּוֹרָה הקדוּשָׁה.
[וממילא] ווען ס'העט גיווען געווען הַשָּׁרָאָת הַשְׁכִּינָה אויף עכו"ם אויכעט, האָט
משה רבינו געזען וועט זיין תּוֹרָה^{לא}, [ווייל] ממילא וועט מען זיך מְתַחַבֵּר זיין מיט
די גוֹיִם, וועט מען זיך פאַרלאָזן [לאמר] ס'איז דאָך גרינגער אַזוי, אַז ס'קען זיין
הַשָּׁרָאָת הַשְׁכִּינָה 'אָן תּוֹרָה' [על אמיתות], ממילא איז דאָך דאָס אַ גרינגערע זאך, וועט
מען זיך פאַרלאָזן אויף דעם, וועט חלילה זיין תּוֹרָה.
[ולכן] האָט משה רבינו מתפלל געווען [שלא ישירה שכניתו על האומות, בידוען] אַז דאָס
איז נישט גוט, דאָס טאָר נישט זיין. נאָר מ'זאל וויסן אַז 'אָן תּוֹרָה' איז נישטאָ קיין

^{כז} עיין בדברי רבינו ביואל משה (א, קמח).

^{כח} נראה הכוונה, שהראשונים נחתו לפרש בקשת משה בזה, באופן שיתורץ קושיא זו. עיין במפרשי הראשונים
על זה הפסוק, ובדרשות הר"ן (דרוש ד), ובמגן אבות לרשב"ץ (פרק ב). וע"ע בלשון תורת משה להחת"ס (פרשת כי
תשא) על פסוק זה, ובחיידושי חתם סופר על הש"ס (בבא בתרא טז: ד"ה בקש משה) שמזכיר בדבריו ישוב תמימה זו.

^{כט} כמבואר בגמרא ברכות (ז). [ונבצרה בכבא בתרא (טו:)] אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי, שלשה דברים בקש
משה מלפני הקב"ה ונתן לו, בקש שתשרה שכינה על ישראל, ונתן לו, שנאמר (תשא לג, טז) הֲלוֹא בִלְכָתְךָ עִמָּנוּ.
בקש שלא תשרה שכינה על עובדי כוכבים, ונתן לו, שנאמר (שם) וּנְפַלְינוּ אֲנִי וְעַמִּי, בקש להודיעו דרכיו של
הקב"ה, ונתן לו, שנאמר (שם לג, יג) הוֹדַעְנִי נָא אֶת דְּרָכֶךָ.

^ל וכמו שדרשו על זה באיכה רבה (ב, יג): מִלְכָּה וְשִׁרְיָה בְּגוֹיִם אֵין תּוֹרָה. אם יאמר לך אדם יש 'חכמה' בגוים,
תאמין, הדא הוא דכתיב (עובדיה ח, ח) וְהֶאֱבַחְתִּי חֲכָמִים מֵאֲדוֹם וְתִבְוֵנָה מֵהַר עֶשֶׂן. [ואם יאמר לך] יש 'תורה'
בגוים, אל תאמן, דכתיב מִלְכָּה וְשִׁרְיָה בְּגוֹיִם אֵין תּוֹרָה.

^{לא} מלשון הפסוק בחבקוק (א, ג-ד): לָמָּה תִרְאִנִי אֲנִי וְעַמִּי לְתִבְוֵנָה, נִשְׁד וְחָסֵד לְנִגְדִי וְגו'. עַל כֵּן תּוֹרָה תּוֹרָה וְלֹא יֵצֵא
לְנִצָּח מִשְׁפָּט, כִּי רָשָׁע מִכְתִּיר אֶת הַצִּדִּיק עַל כֵּן יֵצֵא מִשְׁפָּט מִצָּל.

הַשְׁרָאת הַשְּׂכִינָה, (אויב) אַז ס'איז דער דָּרָךְ הָעֶכּוֹם.

איבערדעם האָט ער מתפלל געווען וַנִּפְּלִינוּ אֲנִי וְעַמִּי מִכָּל הָעָם.¹

מה

ביאור בקשת משה בפסוק: אַם אֵין פִּנְיָה הִלְכִים אֶל תַּעֲלֵנוּ מִזֶּה

וכן יבואר בזה למה בפרשת משפטים כשאמר הקב"ה למשה הֲנִי שִׁלַּח לְפָנֶיךָ מַלְאָךְ, לא סירב משה בדבר, אבל בפרשת כי תשא ביקש שילך הקב"ה בעצמו לפני ישראל ולא ע"י שליחות מלאך

אַבִּיסֵל פִּרְיעֵר [שטייט בפרשת כי תשא, על מה שמתחילה בפרשת משפטים (כג, כ)] האָט ער אים געזאָגט הֲנִי שִׁלַּח לְפָנֶיךָ מַלְאָךְ, האָט ער עס אָנגענומען, און נאָכ'ן חטא העגל [בפרשת כי תשא (לג, טו), שוב] האָט ער שוין נישט געוואָלט [על ידי מַלְאָךְ]², [ואמר לו אַם אֵין פִּנְיָה הִלְכִים אֶל תַּעֲלֵנוּ מִזֶּה].

[און] זיי פֿרעגן דאָךְ די קשיא'ל, פֿאַרוואָס עפעס נאָכ'ן חטא העגל [שוב לא הסכים למלאך]. דאָרט אין פרשת משפטים האָט ער באַשטאַנען³, און נאָכדעם האָט ער שוין נישט געוואָלט.

מו

אמנם קודם חטא העגל לא חָשַׁשׁ משה שמו יומשכו אחרי דעות נפסדות, ולכן לא סירב בדבר. אבל לאחר העגל ראה שיש לחשוש על זה, ולכן שוב לא רצה שהיו מתנהגים על ידי מלאך, מחשש שלא ימשכו אחרי האומות, כי יאמרו שגם האומות נשפעים על ידי שרים ומלאכים, ואף הם"מ הוא מלאך. ולזה ביקש שיתנהגו רק ע"י הקב"ה, כי ממנו יתברך בודאי לא בא רק השפעה של קדושה, ואמת, ותורה

נאָר קען אָבער זיין [דאָס איז] פֿאַרדעם.

ווייל ביז נאָכ'ן חטא העגל האָט ער נאָכנישט מורא געהאַט, זענען אידן נישט געווען אויף דער בחינה מ'זאָל זוכן חלילה דַּעוֹת נִפְסָדוֹת, איז אים נישט אָנגעגאַנגען ס'זאָל זיין אַ מַלְאָךְ, [אָדער אַז] ס'זאָל זיין הַשְׁרָאת הַשְּׂכִינָה אויפן גוי.

¹ ועיין עוד בדברי יואל כי תשא (עמוד רצו): מה שהתפלל משה רבינו אחר חטא העגל וַנִּפְּלִינוּ אֲנִי וְעַמִּי וְגו', שלא תשרה שכנינו על עכו"ם, ולא התפלל על זה לפני חטא העגל. אמנם הַשְׁרָאת הַשְּׂכִינָה על עכו"ם הוא סכנה עצומה רח"ל, שלא ילמדו ישראל ממעשיהם. פוק חזי מה עלתה לישראל ע"י נבואת בלעם שהטעה את ישראל והכניס בנבואתו פשטים שאינו אמת. והנבואה עצמה אמיתית וחלק מתוה"ק, ונלמד משם תחיית המתים ועוד הרבה דברים, וכל מי שאינו מאמין בפרשה זו הוא מין רח"ל. אלא שהכניס בדיבורי נבואה שנאמרו לו מפי השי"ת פירושי שקר ומינות, כמ"ש בעלי התוספות (ריש פרשת דברים) בשם המדרש שאמר להם לישראל עשו כל תאור לבבכם ולא יעשה השי"ת לכם רעה, שנאמר (בלק כג, יט) הֲהוּא אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה וְדָבָר וְלֹא יִקְיָמָה, ואמר פירוש הפסוק בניהוטא, עכ"ל. ומעתה קודם חטא העגל שהיו ישראל אמיצי לבב ביראה, כמו שאמר הכתוב (דברים ה, כה) מִי יִתֵּן וְהָיָה לְבָבָם זֶה לִירְאָה אֹתִי כָּל הַיָּמִים, לא היה החשש שישכשו ע"י נביאי עכו"ם והַשְׁרָאת הַשְּׂכִינָה שעליהם, אבל אחר חטא העגל שהיו עלולים לחטוא, הוצרך מרע"ה להתפלל שלא תשרה שכנינו על עכו"ם.

ועיין בפנים יפות (תשא לד, כז) פֶּתַח לָךְ נֹאת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כִּי עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה פָּרַתִּי אֶתְּךָ בְּרִית וכו', ולפי פשוטו משמע דקאי על הפרשה שלפניה להיות בידו לזכרון וכו', וענינו כיון דכתיב בפרשה שלפניה (שם לד, י) הֲנִי כֹרֵת עִמָּךְ בְּרִית נֶגֶד כָּל עַמֶּךָ אֶעֱשֶׂה נִפְלְאוֹת וְגו' וְרָאָה כָּל הָעָם וְגו', והוא מה שנתרצה השם יתברך לבקשת משה וַנִּפְּלִינוּ אֲנִי וְעַמִּי מִכָּל הָעָם וְכוּת עמו ברית, ואחר זה הוזהיר אותו השי"ת שלא יכריחו ברית עם יושבי ארץ, ועל זה המשך כל הפרשה כמ"ש לעיל, והוא כענין שאלתם מאת ה' להשרות שכנינו בתוכם "להבדילם מן העמים", כמו כן הוזהירם שבידלו מן העמים, וזהו ענין כריתות ברית זה מול זה וכו', והוזהירו לכתוב הדברים האלה לזכרון, והיינו דכתיב כִּי עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה פָּרַתִּי אֶתְּךָ בְּרִית [ונאת ישאל].

² כדכתיב שם בפרשת כי תשא (לג, יב-ט): וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה' רָאָה אֲתָה אָמַר אֵלַי הֵעַל אֶת הָעָם הַזֶּה, וְאַתָּה לֹא הוֹדַעְתָּנִי אֶת אֲשֶׁר תִּשְׁלַח עִמִּי וְגו' (פירשי'): ואשר אמרת לי הנה אנכי שולח מלאך, אין זו הודעה, שאין אני חפץ בה]. וַיֹּאמֶר פִּנְיָ לָכֵן [כתרגומו, לא שאלו עור מלאך, אני בעצמי אלך, כמו (שמות כ"ז, יא) וּפְנִיךָ הִלְכִים בְּקֶרֶב] וְהִנַּחְתִּי לָךְ. וַיֹּאמֶר אֲלֵיו [כיוונו חפץ] אַם אֵין פִּנְיָה הִלְכִים אֶל תַּעֲלֵנוּ מִזֶּה [כי ע"י מלאך אל תעלנו מזה].

³ ברמב"ן כי תשא (לג, יב) הקשה כן על פירש"י המובא לעיל.

⁴ פירוש: מִקְסִים געווען, געקענט 'באשטיין'.

אָבער נאָכ'ן חטא העגל האָט ער געזען מ'קאָן אַריינפאַלן אין אַזעלכע דעוּת נפֿסדוּת, [שהרי] מ'האָט געמאַכט אַן עגל, האָט ער געזען אַז מ'מוז גוט באַוואַרענען, האָט ער געזען אַז ס'איז נישט גוט הַשְׁרָאָת הַשְׁכִּינָה אויפֿן גוי, און ס'איז נישט גוט [מ'זאָל גיין] מיט אַ מלאָך.

[ווייל] אַז ס'גייט דורך אַ מלאָך, וועט מען זאָגן 'נו, אַ מלאָך', יענער האָט אויך אַ מלאָך, [וואפֿילו] דער ס"מ איז אויך אַ מלאָך.

[ולכן השריש משה רבינו] מ'דאַרף צו וויסן ניין, ס'איז אַ זאך וואָס ס'מוז זיין נאָר פֿון הקדוש ברוך הוא, [און] פֿון הקדוש ברוך הוא איז נישטאָ עפעס אַנדערש נאָר מיט די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה, "אורייתא וקודשא בריך הוא" וישאָל חד הוא¹, פֿון "הקדוש ברוך הוא" איז נאָר דאָ מיט קדוּשָׁה, מיט אַמֶּת, מיט תּוֹרָה.

[ולכן] האָט ער געבעטן ער וויל נישט האָבן קיין ישועה, נישטאמאָל דורך אַ מלאָך [קדוש]. איבערדעם האָט ער געבעטן, ער האָט [מער] נישט געוואָלט [קיין מלאָך].

מז

והשי"ת מילא בקשת משה בזה.

וכן בכל הישועות של כללות ישראל, הכל נאמר להם רק ע"י נביאי אמת בשם הקב"ה בעצמו און דער בורא כל עולמים האָט אים דעמאָלטס דאָס צוגעזאָגט [פֿני ילכו ויהנחתי לך], אַז אַנדערש וועט נישט זיין, אַז ס'איז אַלעס נאָר דורך הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא. אַזוי ווי ס'איז געווען [אַלע ישועות] דורך נביאי אַמֶּת [שהתנבאו בשם הקב"ה בעצמו], אַלעמאָל ווען אידן זענען געהאַלפֿן געוואָרן¹.

מח

ישוב קושיא ו

המדרש נקט דייקא ענין "ברכת" התורה, שמוה נלמד שגוי אמור בתלמוד תורה וכמבואר בישמוח משה, אשר הטעם בזה כדי שלא יבואו להתחבר עמהם. ולזה אמרו אם ברכת על התורה, שמוה נלמד עד כמה צריך להפריד מדרבי עכו"ם, אוי 'לעצמך' אתה מברך, שזוהי ברכה היותר גדולה, במה שתזכה להיות לך 'לעצמך', ולא עם הגוים

איבערדעם זאָגט ער, דאָס קען זיין, איבערדעם שטייט אין מדרש אם בִּרְכַּתְּ עַל הַתּוֹרָה, 'לעצמך' אתה מברך, בענטשסט דו דיך אַליין.

וואָרן אַז ער מאַכט ברכת התורה, ווייזט ער דאָך אַז ביי עכו"ם איז נישטאָ קיין תורה, איז ער זיך מִפְּרִיד פֿון די דְּרָכֵי הָעֲפֹרִים, דאָרט זאָגסטו דאָך אַז דו ביסט פֿאַר דיר [לעצמך], און 'דעס' איז די רעכטע בִּרְכָה.

איבערדעם זאָגט ער אם 'בִּרְכַּת' [את התורה דייקא, אזי] 'לעצמך' אתה מברך. [ולא אמר אם 'לְמַדְתָּ את התורה].

¹ לשון המורגל בספרים הק'. ומקורו בזהר הק' פרשת אחרי (דף עג.) הנוגע גם לעיקר ענינינו. וז"ל שם: רבי אֶלְעָזָר שֶׁאֵיל לְרַבִּי שְׁמַעוֹן אֲבוּהִי, אָמַר לִיה, הָא תַנִּינָן אָסוּר לְלַמֵּד תּוֹרָה לְעַכוּם, וְשִׁפְרִי אֲתַעֲרוּ חֲבָרִיא דְּבָבֵל, דְּכָתִיב (תהלים קמו, ט-כ) לֹא עָשָׂה כֵן לְכָל גּוֹי, אָבֵל כִּינן דָּאִמַר מִגִּיד דְּבָרֵי לְיַעֲקֹב, אֲמַאי חֲקִי וּמִשְׁפָּטֵי לְיִשְׂרָאֵל. אָמַר לִיה, אֶלְעָזָר תָּא חַיִּי, זָכַאִין אִינוּן יִשְׂרָאֵל דְּחוּלְקָא עֲלָהּ קִדְּיָשָׁא דָּא נָטַע בְּהוּ קִדְּיָשָׁא בְּרִיךְ הוּא, דְּכָתִיב (משלי ד, ב) כִּי לָקַח טוֹב נִתְתִּי לָכֶם, לָכֶם, וְלֹא לְעַמִּין עוֹבְדֵי עֲבוֹדַת זָרָה. וּבְגִין דָּאִיהִי גְּנִיזָא עֲלָהּ יִקְרָא, שְׁמִיה מִמֶּש, אֲוִרִיתָא כְּלָא סְתִים וְגִלְיָא, בְּרִזָּא דְשִׁמְיָה. וְעַל דָּא יִשְׂרָאֵל בְּתַרִּין דְּרִגִּין אִינוּן, סְתִים וְגִלְיָא, דְּתַנִּין תִּלַּת דְּרִגִּין אִינוּן מִתְקַשְּׁרִין דָּא בְּדָא, קִדְּיָשָׁא בְּרִיךְ הוּא, אֲוִרִיתָא, וְיִשְׂרָאֵל. וְכָל חַד דְּרָגָא עַל דְּרָגָא, סְתִים וְגִלְיָא. קִדְּיָשָׁא בְּרִיךְ הוּא דְּרָגָא עַל דְּרָגָא, אֲוִרִיתָא הִכִּי נָמִי סְתִים וְגִלְיָא. יִשְׂרָאֵל הִכִּי נָמִי דְּרָגָא עַל דְּרָגָא, הִדָּא הוּא דְּכָתִיב מִגִּיד דְּבָרֵי לְיַעֲקֹב חֲקִי וּמִשְׁפָּטֵי לְיִשְׂרָאֵל, תַּרִּין דְּרִגִּין אִינוּן, יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל, חַד גִּלְיָא, וְחַד סְתִים וְכו'.

² וכל שכן בגאולה העתידה שהוא רק ע"י הקב"ה בעצמו בלבד.

מט

ישוב קושיא ה

והשייכות מזה להפסוק כי המצוה הזאת וגו', הוא יען כי הפסוק אומר כאן לא נפלאה היא "ממך", דבזה בא להזהיר על ענין הבדלה והפרדה מדרכי העכו"ם, ושלא להתחבר עם רשע, וכמו שביארנו לעיל (באות לג) בכונת זה הפסוק.

נ

ישוב קושיא ז

סברת ההוה אמינא דשמא 'לרעתכם' ניתן התורה, היתה דשמא תאמר דעיקר טעם נתינת התורה לישראל ולא לעכו"ם, הוא מפני זכות מדות 'רעות' שבכם. וכדרך שאמרו בגמרא דניתנה תורה לישראל, מפני שהם עזין יותר מכל האומות, והתורה מזככת את המדות

איבערדעם זאָגט ער [בהמשך המדרש], זאָלסט נישט מיינען [שמא] לרעתכם [נתתי לכם התורה].

[ויבאר על דרך וואָס] ס'שטייט דאָך, די גמרא זאָגט^ל, למה ניתנה תורה לישראל, מפני שהן עזין, [והיינו] אין מדות, [נישט להם מדת העזות. והעסק התורה מזככת ומתקנת את המדות, שישתמשו בזה רק לשם שמים].

נא

איבערדעם קאָן זיין זאָגט ער דאָ, [דהיה סברא לומר כי] די אומות העולם ברויכן נישט [לזכך מדת העזות, כי גם בטבע אינם עזין כל כך, כדמוכח שם בגמרא. משא"כ בישראל] ווייל דאָרט וואו ס'איז דאָ די מדות [שהן עזין], פאָרלייגט מען זיך מער. [המשך עיקר הדרוש, באות נו]

נב

ביאור הגמרא: מפני שהם עזין

הסיבה שיש בישראל מדת העזות יותר מבהם, הוא יען כי היצר הרע מתגרה בהם בישראל יותר מבהאומות

נאָר דער אָמַת איז אַזוי [בכונת הגמרא הנזכר].

ביי אַ איד איז 'פאָרדעם' טאַקע [איז וואָס] דער שָטן פאָרלייגט זיך מער^ט, 'ווייל' זיי האָבן מָקבֿל געווען די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה. אַ איד, ווייל ער איז דאָך מער מְצוּה^ב, פאָרלייגט זיך דער בַּעַל דָּבָר.

נג

אבל עכ"פ נלמד מזה, דורע ישראל כשהאם 'בלא תורה' הם גרועים עוד מהאומות

ממילא אַ איד 'אָן תּוֹרָה' איז ער נאָך אַרגער [ווי די אומות], ווי די גמרא זאָגט דאָך^א תורה מתשת כח, [און] עז שבאומות ישראל. [און] אלמלא ווען נישט די תורה

^ל בגמרא ביצה (כה): תנא משמיה דרבי מאיר, מפני מה נתנה תורה לישראל, מפני שהן עזין [פירש"י: וניתנה להם תורה שיעסקו בה, והיא מתשת בהם ומכוננת לבם]. ○ תנא דבי רבי ישמעאל, מימינו אש דת למו' (כריה לג, ב), אמר הקב"ה ראויין הללו שתנתן להם דת אש. איכא דאמרי דתיהם של אלו אש [מנהגם של אלו אש, שהם עזים כאש. מימינו אש דת למו, מימינו נתן להם התורה, מפני שאש דת למו, והרבה מקראות חסרים כזה], שאלמלא נתנה תורה לישראל אין כל אומה ולשון יכולין לעמוד בפניהם. והיינו דאמר רבי שמעון בן לקיש, שלשה עזין הן [קשים לצנח], ישראל באומות, כלב בחיות, תרנגול בעופות. ויש אומרים אף עז בבהמה דקה, ויש אומרים אף צלף באילנות [לא ידעתי מהו עזות שלן].

^ט כמבואר בגמרא סוכה (נב). בענין היצר הרע: שמניח אומות העולם ומתגרה בשונאיהם של ישראל וכו', אמר אביי ובתלמידי חכמים יותר מכולם וכו'. תנא, כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו.

^ב וכמבואר בגמרא (קידושין לא. ובבא קמא לח. פז. ועבודה זרה ג.) גדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה. ופירשו התוספות בעבודה זרה (שם), מפני שהוא דואג תמיד לבטל יצרו ולקיים מצות בורא. ועיין עוד בתוספות קידושין (שם).

^א בגמרא ביצה שם איתא כל אלו המאמרים, רק הא דתורה מתשת כח, הוא ברש"י שם. ומקורו בגמרא סנהדרין (כו.), אמר רב חנן למה נקרא שמה תושיה, מפני שהיא מתשת כחו של אדם.

הקדושה, אין כל שום אומה ולשון יכולים לעמוד מפניהם. (המשך וסיום ענין זה, באות נה)

נד

ובמהרש"א מפרש עוד דעוונת דקאמר לאו היינו 'גבורה', אלא לעמוד על דבריהם ולא ישובו מפני כל דער מהרש"א זאגט^{כב}, נישט אַז מ'העט 'דורכגעפירט' מיט גבורה, וכי עזותן דקאמר לאו היינו 'גבורה', נאָר אין כל שום אומה ולשון [יכולין לעמוד, מיינט אַז] דעס עזות [של ישראל] העט געווען .. [שמעיון פניהם לעמוד על דבריהם נגד האומות, ולא ישובו מפני כל]. [והיוצא מזה, כי] ער מיינט נישט אַז מ'העט גיווען 'דורכגעפירט' [ולא היו יכולין לעמוד בפועל]. נאָר וואָס דען, ס'העט געוועזן מלחמות, מיט צרות יותר מהצורך, וע"י התורה שמתשת כחם משתמשין בזה רק לצורך קיום התורה^{מג}.

נה

ממילא קאָן מען פאַרשטיין [לענין מצב דורינו בענין כתות הרשעים הציונים], אַז יִשְׂרָאֵל [כשהם] 'אין' די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה, איז עס דאָס אַרגסטע [עזות וחציפות]^{מד}.

^{כב} במהרש"א שם (ח"א ד"ה ראיון): ונראה דודאי לאו מאהי טעמא כדי שיכולין כל אומה ולשון לעמוד מפניהם נתנה התורה להן, דאם כן לאו לטובתן של 'ישראל' נתנה התורה להן, אלא דעיקר טעמו מפני שהן עזין, ולא הביישן למד וכו'. ונראה נמי דעזותן דקאמר לאו היינו 'גבורה', אלא לעמוד על דבריהם ולא ישובו מפני כל, היו 'עזותן'. ודומיא דהכי כלב [שנקרא עז שבחיות] כו' לאו לענין גבורה קאמר, דכמה חיות וכמה עופות גיבורים יותר מהן, אלא 'עזותן' הוא שלא ישובו מפני כל ומעיון פניהם.

^{כג} ועיין עוד בדברי רבינו בזה בס"ג נשא תשכ"ז [לשון קדש אות כו] וז"ל: דער אמת, די טבע [הוא שישאל הם עוים]. די גמרא זאגט אין ביצה, למה ניתנה תורה לישראל, מפני שהם עזין, [פירש"י ונתנה להם תורה שיעסקו בה] והתורה מתשת כח, אזוי זאגט רבי מאיר. דערנאָך ברענגט ער צי אַ מימרא, אַ ברייתא דרבי ישמעאל, אלמלא ניתנה תורה לישראל אין כל שום אומה ולשון יכולין לעמוד בפניהם, מ'קאָן נישט ביישטיין פאַר אידן. ○ ער דער מהרש"א גיט צו פאַרשטיין, איך קען נישט זאָגן אַז מ'האָט פאַרדעם געגעבן די תורה, וועגן די אומות העולם, אַז זיי זאָלן יאָ קענען ביישטיין, דאָס קען דאָך נישט זיין, מ'האָט עס נישט געגעבן לטובה פאַר די 'אומות העולם', נאָר לטובה פאַר 'אידן'. ○ נאָר [מה שנראה לי בזה, אַז] דאָס איז צוויי מימרות, ס'האָט נישט איינס מיט דאָס אַנדערע. ס'זעהט אויס אין מהרש"א אויך אזוי. [דמימרא דרבי מאיר הוא לומר כי] די תורה הקדושה האָט מען געגעבן פאַר עזין, [והיינו דבאמת] צו די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה קומט צונגין [מתד] 'עזות' [נדקדושה], מ'זאָל זיך האַלטן פעסט, מ'זאָל נישט פרעגן נאָך קיינעם, לא יחזות מפני כל, דאָס פעלט אויס [לקיום התורה]. און עקסטרעדעם איז דאָ אַ מימרא [דר] ישמעאל, שהיא רק להביא אַ ראיא אויפ'ן 'עזות' [שבתבע בני ישראל], אַז ווען נישט די תורה הקדושה אין כל שום אומה ולשון יכולין לעמוד [בפניהם]. דאָס איז צוויי מימרות, אָבער די תורה האָט מען נישט פאַרדעם געגעבן [כדי שיוכלו האו"ה לעמוד]. ○ אָבער ע"ל כל פנים דאָס איז נישט קיין גוטע זאך, דער בורא כל עולמים וויל דאָס נישט [שיהיה בני ישראל עזין כנגד האומות], דאָס איז דער אמת.

ובקונטרס על הגאולה ונה"ת (סימן ט) מוסיף רבינו על זה וז"ל: ועל כל פנים נמצא מדברי הגמרא אלו, דאם אין להם תורה והמה היפוך התורה, נשארין בעזותן. ואנו רואים זאת בחוש, שמחציפין פניהם בעזות וחוצפה לדבר קשות אף נגד מלוכות עצומות ומושלים אדירים, והם מתגרים בַּמַּמְלָכוֹת באופן נורא, וה' ירחם.

^{כד} ועיין ביואל משה (א, קל) שהביא רבינו דברי הגמרא והמהרש"א, ואח"ז כתב וז"ל: ואם כן שלטון ישראל בלי תורה, יש לו אותו העזות שאמרו חכמינו ז"ל על ישראל כשהוא בלי תורה, כפירוש המהרש"א שהוא דומה לכלב, שאין כל אומה ולשון יכולין לעמוד בפניהם, שמעיון בפני כל, וזה סכנה עצומה ונוראה לכלל ישראל, ה' ירחם. ○ אבל על כל פנים אלמלי היו לכל הפחות השומרי תורה ומצות שבישראל מגדין האמת על הצרה הנוראה הזאת של מלכות ישראל בלי תורה, היה להם קצת בושא מהידיעה שחלק גדול מישראל שומעין לקול תורה. גם אומות העולם על פי רוב נותנים חשיבות לשומרי תורה ומצות, והיו על ידי זה הרבה פעמים נסוגין אחור מגודל עזותן. אבל מחמת שבעה"ר הרבבה שומרי תורה ומצות מפחין עליהם ונותנין להם חיוזק באופנים שונים על ידי זה עזותן כפולה ומכופלת, 'שבפנים' מעיזין פניהם כלפי שומרי תורה ומצות בעזות וגסות, ורומסין אותן בכל אופן ואופן, כי השלטון הוא בידם, והמה רובא דעלמא, שעל פי דרך הטבע אי אפשר שלא יעמדו המה בראש. ולעומת הבושה 'שמבחוץ', אומרים ידינו רמה, שגם 'כח התורה' אתנו, כי נגריים אחריהם גם שומרי תורה. ○ ובדרך צחות של שחוק מכאב, אמרתי כמה שנתקש והוספות במגילה (כא. ד"ה אלמלא), שיש "אלמלא" שרוצה לומר 'אילו לא', ויש "אלמלא" שרוצה לומר 'אילו היה'. וקשה, ועיין שם מה שמחלק [ההוספות] בשם רבינו תם. אבל בכאן בעוה"ר נתקיים 'אלמלא' [ניתנה תורה לישראל אין כל אומה ולשון יכולין לעמוד] על שני האופנים, שיש להם העזות של 'אילו לא היה' תורה לישראל, גם יש להם עזות יתירה על ידי

נו

המשך ישוב קושיא ז

ולזה אמרו במדרש: שמה האמר 'לרעתכם' נתתי התורה, מפני מדה רעה שבכם, לפי שמצד הטבע יש בכם עזות יותר נאָר מ'זאָל נישט מיינען פאַרקערט, קען מען דאָך מיינען גאָר אַז ס'איז טאַקע [בני ישראל] בעצם אַרגער, [ושרק] 'איבערדעם' האָט מען געגעבן די תורה הקדושה, מפני שהם עזין. [וזהו שאמרו כאן במדרש יכול 'לרעתכם', היינו מפני תיקון המדות 'רעות' שבכם, וכדלהלן].

נז

ועל זה אמרו: לא נתתי אותה לכם אלא 'לשובתכם', שמצד מעלתן של ישראל ראויים הם להתורה, עבור פנימיות התורה והקדושה שבה

זאָגט ער ניין [אלא 'לטובתכם', ווייל לעולם] דער אָמַת איז נישט אַזוי. ס'איז טאַקע אָמַת אַז דער שַׁטן פאַרלייגט זיך מער [אויף אידן], דער יצר הרע. אָבער אין אָמַת'ן אַריין ליגט אין די תורה הקדושה אַ גרויס פֿאַנימיות [אשר רק בני ישראל ראויין אליה, ואורייתא וקוב"ה וישראל חד].

נח

והראיה שאין עיקר טעם נתינת התורה מפני זיכר המדות, שהרי מלאכי השרת נתאו לה ונעלמה מהן, והם שכליים נבדלים ולא שייך אצלם יצר הרע ומדות רעות

[וממשיך המדרש] והראיה אפילו די מלאכים האבן דאָך עס געוואָלט. [און] די מלאכים זענען דאָך זיכער אַ העכערע קדושה פון יעדן [בשר ודם]^{מז}, ס'איז דאָך בלויז 'נפשות', שכליים עליונים, אָן 'גופים', בתכלית הקדושה. און פונדעסטוועגן האָבן זיי געוואָלט די תורה הקדושה.

נט

ואף כי משה נצח אותם כמענת כלום 'יצר הרע' יש בכם, זהו רק להשיב סברא על מה שנחנך יותר ליתן התורה בארץ, מליטנה למלאכים. וגם דבזה גופא שישאל כובשים את יצרם הרע, תלוי בזה דברים עליונים בתיקון העולמות [והגם כי] לעולם האָט מען זיי טאַקע געזאָגט^{מז} כלום יצר הרע יש בכם, און מ'האָט זיי מיט דעם מַנצח געווען [ליתן התורה לישראל ולא להם]. פאַרוואָס, [דאָס איז] אַלעס ווייל ס'איז 'נייטיגער', און מ'ברויך עס מער [בעוה"ז]^{מז}.

'שניתן תורה' ומצות לישראל, ויש גם שומרי תורה שמחזיקים עמהם, ועל ידי זה עזותן כפולה ומכופלת באופן נורא מאוד, וה' ירחם.

^{מז} מן דיוק לשונות רבינו בכאן נראה דהכוונה, דאף שאמרו בגמרא (סנהדרין צג.) גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת, אבל זה ודאי דהם שכליים נבדלים, ובלא חומר הגוף, ומצד זה הם עליונים יותר, וקדושתם צחה, דהם כולו רוחני. ועיין בהקדמת סידור היעב"ץ (במאמר סולם בית קל) מה שהאריך שם לבאר ענין זה.

^{מז} כמבואר בגמרא שבת (פח: פט:). ואמר רבי יהושע בן לוי, בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבונו של עולם מה לילד אשה בינינו, אמר להן לקבל תורה בא, אמרו לפנינו, חמודה גנוזה שגנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם אתה מבקש ליתנה לבשר ודם, מה אָנוּ כִּי תִּפְרְנוּ וְכֵן אָדָם כִּי תִּפְרְנוּ (תהלים ת, ה) וכו', ה' אָדְנִינוּ מַה אָדִיר שִׁמְךָ כָּל הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּהְיֶה הוֹדֶךָ עַל הַשָּׁמַיִם (שם, ב). אמר לו הקב"ה למשה, החזיר להן תשובה וכו'. אמר לפנינו, רבונו של עולם תורה שאתה נותן לי מה כתיב בה, אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם, אמר להן למצרים ירדתם וכו'. שוב מה כתיב בה, לא תרצח, לא תנאף, לא תגנוב, קנאה יש ביניכם, יצר הרע יש ביניכם. מיד הודו לו להקב"ה שנאמר (תהלים שם, י) ה' אָדְנִינוּ מַה אָדִיר שִׁמְךָ גּוֹי, ואילו תִּהְיֶה הוֹדֶךָ עַל הַשָּׁמַיִם לא כתיב.

^{מז} ועיין עוד ביאור לזה בדברי יואל בהר (עמוד שכז) וז"ל: והנה אצל מלאכי מעלה ודאי דלא שייכו רוב המצוות בגשמיות, ואם כן מה להם כי נזעקו ובאו בטענה שיתן להם הקב"ה את תורתו אם אין בידם לקיימה, ועל כרחך לומר שנתאו לקבל את התורה כדי שיקיימו תרי"ג מצוות ברוחניות. ועל כך השיבם משה למצרים ירדתם, כלום משה ומתן יש ביניכם, כלום יצר הרע יש ביניכם וכו', פירוש דלא סגי בקיום המצוות בפנימיות, אלא רצון הש"ת הוא שיהיו מתקיימים המצוות גם בגשמיות כפועל, על ידי בני אדם שוכני בתי חומר המתגברים על מזגם העכור ועושים נחת רוח לקונם במעשה המצוות.

[ווייל] אין דעם ליגט אויך גרויסע זאכן, אַז דער אייבירשטער העלפט מ'איז זיך כובש את יצרו.

ס

אבל באמת התורה היא קדושה עליונה ויש בה פנימיות גדול עד אין חקר, אשר עבור זה נשתוקקו המלאכים ליתנה להם. ואפילו המווכך במדותיו בתכלית הטוב, צריך ללמוד תורה להתעלות בקדושתה, וזהו שאמרו 'לטובתכם' נתתי לכם התורה אָבער בעצם איז דאָך [די תורה] אין צְרוּךְ לָהּ, וואָס ס'ליגט אין די תורה הקדושה. [והראיה] אַז די מְלָאכִים אַליין האָבן עס 'געוואָלט'.

[שהרי] מעיקרא מאי קסבר [במה שרצו בו המלאכים, והלא] דאָס האָבן זיי אויך געוואוסט אַז ס'איז נישטאָ קיין יצר הרע [בניהם], ס'איז נישטאָ דאָרט קיין גזילה, קיין ניאוף, און די אַלע זאכן [שהשיב להם משה].

[נאָר ווייל] פונדעסטוועגן האָבן זיי געוואָלט די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה, ווייל ס'ליגט [דערין] דאָס פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה. נישט נאָר דוקא 'דעס', מִתְקֵן צו זיין די שלעכטע מדות. [נאָר] אפילו די וואָס זענען בְּתַכְלִית הַטּוֹב [הם צריכים להתורה הקדושה וזקוקים אליה, שהרי] ס'ליגט דאָךְ אין די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה דאָס פְּנִימִיּוּת [שהוא] עַד אֵין חֶקֶר, אַלץ העכער און העכער, יעדער לויט זיין בחינה [והשגה], וואָס ס'האָט קיין שׁוּעוֹר נישט.

סא

איבערדעם זאָגט ער [לא "לרעתכם" נתתי לכם התורה], נישט נאָר דוקא פאַר דעם - ווייל מ'איז עלול אויף 'שלעכטע' מדות - דאָרף מען האָבן די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה [בכדי לתקן מדותיו], נאָר פשוט אפילו "לטובתכם", אפילו אויפן בעסטן אופן. [אזוי ווי] ס'וועט זיין לעתיד, אפילו ס'וועט זיין וּמְלָאָה הָאָרֶץ דַּעָה אֶת ה' (ישעי' יא, ט), [און] דעמאָלטס וועט מען 'הערשט' מְשִׁיג זיין אין די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה, עַד אֵין חֶקֶר. וועט מען 'הערשט' וויסן וואָס די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה איז, און מ'וועט קומען צו די רעכטע הַשְׁגָּה.

[וזהו שאמר] שהרי מלאכי השרת נתאוו לה, [אף שאין להם מדות שאינם הגונות].

סב

ומסיים המדרש אבל "מכם" לא נפלאה, אפילו להצדיק שהוא בתכלית הטוב. ואדרבה כמי שמתרחק מהטו, כרמוז באומרו לא נפלאה היא "ממך", עד שזוכה לכבוש את יצרו, עבורו הוא עיקר נתינת התורה, ורק באופן זה קרוב אליך הדבר מאד, כשהוא במדרגת "בפיך ובלבבך" לעשותו, שפיו ולבו הם ברשותו, וכמו שאמרו רהצדיקים 'לכם ברשותם'.

איבערדעם זאָגט ער אבל מִכֶּם לא נפלאה, און מ'האָט עס ענק געגעבן [לא רק בשביל המדות, אלא העיקר הוא לטובתכם, בשביל הפנימיות וגודל הַקְדוּשָׁה שבה].

סג

[וכמו שסיים הכתוב פי קרוב אליך הדבר מאד] בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ. אַז דער אייבירשטער העלפט אַז ס'איז לָבוּ בְּרִשְׁוֹתוֹ, אַז מ'האָט זיך אין די האַנט, איז קָרֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר, ער זאָגט נישט קָרֹב הַדָּבָר 'בְּפֶה וּבִלֵּב' [רק אמר 'בפיך ובלבבך', דהיינו שלבו ופיו ברשותו].

דאָס איז אַ גרויסע עֲבוּדָה, 'נישט אזוי גרינג' קומט מען צי צום אָמֶת, צום קיום הַתּוֹרָה הַקְדוּשָׁה. נאָר אַז דער אייבירשטער העלפט אַז מ'איז מוֹשֵׁל עַל הַלֵּב, און אויפן מויל, און אויף די איברים^{מח}, [וכמו שאמר]^{מט} צדיקים איז לָבָם בְּרִשְׁוֹתָם, דעמאָלטס איז קָרֹב אֵלֶיךָ.

^{מח} ג' לשונות האלו הם לפרש ג' הלשונות שבפסוק, בְּפִיךָ, וּבִלְבָבְךָ, לַעֲשׂוֹתוֹ. וכמבואר בספרים הק' שהם

[וזה שאמר הכתוב] **כִּי קָרֹב אֵלֶיךָ הַדְּבָר מְאֹד, אָבַעַר 'וּוְעַן' [איז דאָס], נֶאֱדָר אֲזַי ס'אִיז "בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ", אֲזַי דאָס מויל איז 'דיין', און דאָס האַרץ איז 'דיין'.**
און נישט פאַרקערט, [אזוי ווי] **רשעים** זענען **בְּרִשּׁוֹת לָבָם**.
וּצְדִיקִים איז **לָבָם בְּרִשּׁוֹתָם**, דאָס האַרץ איז **זייער'ס**, דעמאָלטס אַז ס'איז **"בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ"**, דעמאָלטס איז **קָרֹב אֵלֶיךָ הַדְּבָר**.

סד

ישׁוב הקושיות בפסוק אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם

איבערדעם איז [יבואר ענין הפסוק] **אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם כָּלְכֶם**.

סה

הקדמה לישׁוב קושיא ב

כבר נתבאר לעיל, דבהמשך הפרשה מזהיר כאן הכתוב נגד התחברות הם הרשעים, שהם מהערב רב

לאַמיר'זשע זען.

מ'האָב מיר שוין [פריער] געשמועסט פון דעם. ער האָט זיי דאָ געזאָגט [בהמשך זו הפרשה דאתם נצבים היום], **פֶּן יֵשׁ בָּכֶם שְׂרֵשׁ פְּרָה** [וְהָיָה בְּשִׁמְעוֹ גּוֹי' לְאֹמֶר 'שְׁלוֹם' יְהִיָּה לִי, ווייל] מ'האָט מורא פאַרן [התחברות מיטן] **עָרֹב רַב**.

סו

ואהרהר זו הוא לדורות העתידים, אבל באותו הדור לא היה ביניהם מן הערב רב. וכמבואר באור החיים שלאחר העגל נגזר על הערב רב מלות שם, כי תפילת משה היתה רק על בני ישראל

[והנה] **לעולם איז אַזוי** [שבדור באי הארץ לא היה עוד ביניהם מן הערב רב, אלא הכתוב בא להזהיר על שאר הדורות שיש ביניהם מן הערב רב].

[ווי] דער אור החיים הקדוש זאָגט גאָר', אַז נאָכ'ן חטא העגל איז שוין נישט געווען פונעם **עָרֹב רַב**, זיי זענען אַלע געשטאַרבן אין די מִדְבָּר [לאחר שעשו העגל, ווייל משה רבינו] ער האָט נאָר מתפלל געווען פאַרן **כָּלל יִשְׂרָאֵל**.

סז

אלא שבדור הק' מוכח דגם לאחר העגל עדיין היה מן הערב רב בשעת בנין המשכן, ער שהוצרך להזהיר שלא ליקח מהם לנדבת המשכן, כיון שעשו את העגל

נאָר אין זוהר הקדוש זעט עפעס נישט אויס, [שהרי] דער זוהר הקדוש זאָגט דאָךְ^{נא}

כוללים ג' חלקי העבודה, דיבור, מחשבה, ומעשה.

^{מט} **בבראשית רבה** (לר, י'), **ואסתר רבה** (ג, י), **וקהלת רבה** (ה, פסוק ב): **הרשעים הן ברשות לבם**, (שם יד) **אָמַר נָכַל בְּלָבוֹ** (תהלים יד, א), **וַיֹּאמֶר עֶשׂוּ בְּלָבוֹ** (תולדות כז, מא), **וַיֹּאמֶר יִרְבֶּעֶם בְּלָבוֹ** (מלכים א' יב, כז), **וַיֹּאמֶר הִמָּן בְּלָבוֹ** (אסתר ה, ו). **אבל הצדיקים לָבָם בְּרִשּׁוֹתָם, וְחִנָּה הִיא מִדְּבָרָת 'עַל' לָבָה** (שמואל א' א, יג), **וַיֹּאמֶר דָּוִד אֵל לָבוֹ** (שם כז, א), **וַיֵּשֶׁם דְּנִיָּאל 'עַל' לָבוֹ** (דניאל א, ח), **וּדְמוּיָן לְבוֹרָאן, וַיֹּאמֶר ה' אֵל לָבוֹ** (נח, כ). (כא).

¹ **באור החיים הק'** (תשא לב, יא): **לָמָּה ה' יִתְּרָה וגו'.** על פי דבריהם ז"ל (שמות רבה מב, ו) **שאמרו שערב רב לבד עשו את העגל, והוא אומר וְשָׁם לָבוֹ (ז) שָׁחַת עֶמְקָה, ולדבריהם ז"ל בהכרח לומר שהיתה ההקפדה על כל ישראל [רק על] שלא מיחו. וכפי זה יהיה כוונת משה באומרו 'לָמָּה', טענה הנשמעת. כי כיון שערב רב הם המשחיתים, אין ראוי שיחזרה אפו בעמו שהם ישראל. והגם שיש להם דין ומשפט, עם כל זה לא לחרות אפו בהם.** ◦ **וממוצא דבר אתה יודע כי הסכים על השמדת ערב רב, ואולי כי זה דייק באומרו [לָמָּה ה' יִתְּרָה אִפְךָ עֶמְקָה] "אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ" מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, ולא ערב רב שמעצמם יצאו.** ◦ **ונראה כי כל ערב רב שהיו אז מתו, שאפילו פטרון שקבלם הסכים על כלייתם. וגם אין לו פנים לבקש רחמים עליהם, אם על קבלתם נעשו כמו שכתבנו למעלה.** גם אין להם זכות אבות, וטענות שהזכיר משה בטענות.

^{נא} **בזוהר הק'** (ויקהל דף קצה): **וְתָא חֲזִי, מִה קְתִיב בְּקִדְמִיתָא (תרומה כה, ב), מֵאֵת "כָּל אִישׁ" אֲשֶׁר יִדְכְּנוּ לָבוֹ,**

אז נאָכ'ן חטא העגל (כשנצטוו ליקח נדבות) צום משכן מאַכן, האָט מען נישט געהייסן נעמען פונעם עַרֶב רב מער, (כדכתיב בפרשת ויקהל קחו "מֵאֲתָכֶם" ולא מהערב רב), ווייל זיי האָבן פאַרדאַרבן (ביים עגל).

זעט דאָך אויס אז ס'איז נאָך געווען [פון די עַרֶב רב, שפעטער אויך].
ס'איז שווער צו פאַרענטפערן [נדברי האור החיים הק', באם כוונתו שמתו כל הערב רב מיד לאחר העגל].

סח

ואפשר דגם האור החיים הק' אין כוונתו שמתו הערב רב מיד לאחר העגל, אלא שאז נגזר עליהם שישארו "כולם" במדבר, משא"כ בבני ישראל שטפם וכניהם נכנסו לארץ, אף לאחר חטא המרגלים נאָר קען זיין אפשר, אז זיי זענען [מתו במדבר] 'שפעטער'.
דער אור החיים הקדוש מיינט אויך נישט 'אויפן אָרט', ער מיינט [צו זאָגן אז] 'שפעטער' זענען זיי געבליבן אין דער מדבר [ולא נכנסו לארץ ישראל, כמו בבני ישראל שנכנסו דור החדש לארץ].

סט

ובאמת מוכרח לומר כן, שהרי בשעת חלוקת הארץ בימי יהושע, שנתחלקה כל הארץ לשבטים, לא מציינו שום התחלקות להערב רב, והיכן נתיישבו בארץ. ובעל כרחך לומר שהם מתו כולם במדבר, וואָרן [לעולם] זענען זעט דעך דאָך אזוי אויס²² [שהערב רב נשארו כולם לבסוף במדבר], וואָרן אין די גבולות האָרץ שטייט דאָך (בספר יהושע פרק יג-ט) וויפיל יהושע האָט פּוֹבֵשׁ געווען, און [וואו] ער האָט עס צוטיילט [לכל שבט ושבת]. ואם נימא דגם הערב רב נכנסו לארץ, אס כן] פאַרוואָס געפינט מען נישט אין ערגעץ 'וואו' האָבן פּלאַץ געהאַט דאָס עַרֶב רב, 'וואו' זענען זיי געווען.
[והלא] וויפיל מ'האָט כּוֹבֵשׁ געווען האָט מען דאָך [אלעס] צוטיילט פאַר די שבטים, איינגעטיילט אַלעס. .. מ'האָט גע'טענה'ט²³, [און] מ'האָט אָפּגעגעבן. [און] לְבָנֵי גֵד וְלְבָנֵי רְאוּבֵן האָט מען געגעבן [אין] עַבְר הַיַּרְדֵּן. [ואם כן] האָט מען אַלדינגס דאָך איינגעטיילט, 'וואו' האָבן פּלאַץ דאָס עַרֶב רב.
זיי זענען דאָך געווען אַסאַך מער פון אידן²⁴, 'וואו' האָבן זיי פּלאַץ געהאַט.

ע

[נאָר] זעט אויס אז זיי זענען [אלע] געבליבן אין די מדבר, [און אין] דעם דור וואָס ס'איז אריין קיין אָרץ ישְׂרָאֵל, איז שוין נישט געווען קיין עַרֶב רב.

לאַכְלָא כָּלָא, בגין דָּבָעָא קודשא בריך הוא לְמַעַבְד עובדא דְּמִשְׁכָּנָא מִכָּל סְטָרִין, בְּמוֹחָא וקליפּה. ובגין דְּהוּוּ אינון עַרֶב רב בגווייהו, אַתְּמַר מֵאֵת "כָּל אִישׁ" אֲשֶׁר יִדְבְּנוּ לָבוֹ, לְאַכְלָא לֶחֶם בִּינְיָהוּ דִּישְׂרָאֵל דְּאִינוּן מוֹחָא, וְכִלְהוּ אַתְפְּקֵרוּ. לְבִתְר סְטָא זִינָא לְזִינָה, וְאִתּוּ אִינוּן עַרֶב רב וְעִבְדוּ ית עֲגָלָא, וְסִטְרוּ אֲבִתְרִייהוּ אִינוּן דְּמִיתוּ, וְגִרְמוּ לֶחֶם לִישְׂרָאֵל מוֹחָא וקְטוּלָא. אַמֵּר קודשא בריך הוא, מִכָּאֵן וְלִהְלָאָה עובדא דְּמִשְׁכָּנָא לֹא יִהְיֶה אֵלָא מִסְטָרָא דִּישְׂרָאֵל בְּלִחוּדִייהוּ. מִיד וְיִקְהַל מֹשֶׁה אֶת כָּל עַדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגו'. וְכִתִּיב בְּתִרְיָה קָחוּ "מֵאֲתָכֶם" תְּרוּמָה לַה', מֵאֲתָכֶם וְדָאִי, וְלֹא קִקְדְּמִיתָא דְּכִתִּיב מֵאֵת כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְבְּנוּ לָבוֹ. [ועיין שם עוד בדף קצז].

²² עיין עוד בזה בס"ג תרומה תשי"ז, וס"ג כי תשא תשכ"ז, ועוד בכ"מ.

²³ עיין בספר יהושע (יז, יג-ח) בענין טענת בני יוסף, ומה שהשיב להם יהושע.

²⁴ כדכתיב (בא יב, לח) וגם 'עַרֶב רב' עָלָה אִתָּם וגו'. ומפרש בתרגום יונתן: [וְאָפּוּ נִוְכְּרָאִין סְגִיאִין מִנְהוּן מֵאֲתָן וְאֶרְבֵּיעִין רִבּוֹן סְלִיקוּ עִמְהוּן].

ובמכילתא (בא פורשה יד): וגם 'עַרֶב רב' [עָלָה אִתָּם] וגו' (בא יב, לח). מאה ועשרים רבוא, דברי רבי ישמעאל, רבי עקיבא אומר מאתים וארבעים רבוא, רבי נתן אומר מאתים ורששים רבוא.

עא

הקדמה לישוב קושיא ד

אולם זה במשך שאר הדורות, מצינו כמה פעמים בדברי הוזהר הק' שהתאונן בענין הערב רב שהם מעורבים בישראל וסובלים מהם הרבה

נאָר [לכאורה לפי זה יוקשה דאם כן] וויאַזוי זענען זיי עפעס [דאָ] אין די אַלע דורות, ווי ס'איז פיל אין זוהר הקדוש^{יה} און אין תיקונים^{יב} [שמזכיר בכמה מקומות מה שסובלין ישראל מן הערב רב במשך הדורות].

איבערהויפט [אין] עיקבא דמשיחא, זאָגט ער [שעל זה נאמר] הָיוּ צָרִיחַ לְרֹאשׁ (איכה א, ה), זאָגט דער זוהר הקדוש^{יג} אַז דאָס עָרַב רַב וועלן ווערן די רֹאשֵׁי יִשְׂרָאֵל, [און] שׁוּפְטֵי יִשְׂרָאֵל. אַזוי שטייט אַרויס אין זוהר הקדוש, דִּינֵי יִשְׂרָאֵל - רעכנט ער אויס - איז פון עָרַב רַב.

[וואס מתו כולם במדבר, אם כן לכאורה] פון וואו נעמט זיך דאָס [שעדיין הם מעורבין בישראל במשך הדורות].

עב

אבל ביאור הענין, כי בוזהר הק' מיירי מענין נפשות 'ונשמות' של ערב רב, שזה נמצא אף בין אותם שגורלו כבני ישראל. והם חוזרים ומתגללים במשך הדורות

נאָר דאָס שטייט דאָך שוין, אין זוהר הקדוש אליין איז עס אַזוי מבואר^{יח}, אַז דאָס מיינט מען די נפשות [ונשמות של הערב רב] וואָס זיי קומען אַראָפּ נאָכאַמאָל [ומגולגלין בזרע ישראל].

^{יה} בוזהר הק' נזכר ענין זה בכמה מקומות (וכדוהבא קצתם להלן), ובפרט בפרשת בראשית (דף כה-כו) עיי"ש באורך.

^{יב} בתיקוני זוהר (תיקון כא, ותיקון סט, ועוד).

^{יג} בוזהר הקדוש (נשא קכה): אָמַר לִיָּה רַעֲיָא מְהִימָנָא וכו', דְּהָא אָנָּא בַּצְעָרָא סְגִי וכו', וְאִנִּי חָשִׁיב בְּעִנְיָהּ בֵּין עָרַב רַב רְשִׁיעִיָּא, כְּכֹל מֵת דְּסָרַח בִּינְיָהּ, דְּחֻקְמַת סוֹפְרִים תִּסְרַח בִּינְיָהּ, בְּכָל קִרְתָּא וקִרְתָּא, וּבְכָל אֲתֵר דִּישְׂרָאֵל מִפְּחוּרֵין בִּינְיָהּ בֵּין מַלְכוּת, וְאִתְהַדְרוּ אֵינֻן עָרַב רַב רַעֲיָין עַל יִשְׂרָאֵל עֲנָא דְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, דְּאִתְמַר בְּהוּ (יחזקאל לו, לא) [אָתָּן צֹאנֵי צֹאן מִרְעִיתִי אֲדָם אִתָּם, וְלִית לֹון וְכֹלֵת לְמַעַבְד טִיבו עִם תַּלְמִידֵי חֻקְמִים. וְאִנְשֵׁי חֵיל וִירְאִי חֻטָּא מְסֻבְבִּים מְעִיר לְעִיר וְלֹא יִחוּנֻן, וּמְחַרְמִין עָרַב רַב בִּינְיָהּ וְלֹא יִהְיִין לֹון בְּאִתְרֵין סְגִיאִין אֵלָּא דְּכָר קָצוּב, דְּלֹא יִהְיֵא תְקוּמָה לְנַפְלִיו דְּלִהּ, וְאִפְּלִיו חֵי שְׂעָה, וְכָל חֻקְמִים וְאִנְשֵׁי חֵיל וִירְאִי חֻטָּא בַּצְעָרָא בְּדוּחָקָא בִּיגּוּנָא, חֲשִׁיבִין כְּכֹלְבִּים, בְּנִים הַמְּסֻלָּאִים בְּפֹו אִיכָּה נִחְשְׁבוּ לְנִבְלֵי חֲרָשׁ בְּרֹאשׁ כָּל חוּצוֹת (איכה ד, א-ב), דְּלֹא אִשְׁכַּחוּ אַכְסֵנְיָא בִּינְיָהּ. וְאֵינֻן עָרַב רַב, אֵינֻן עֲתִירִין, בְּשִׁלּוּה, בְּחִדּוּוֹ, בְּלֹא צַעֲרָא, בְּלֹא יִגּוּנָא כָּל, גְּזֻלְנִין מְאִירֵי שׁוּחַד, דְּאֵינֻן דִּינֵין רִישֵׁי עֲמָא, כִּי מִלָּאָה הָאֲרָץ חָמַס מִפְּנֵיהֶם (נח ו, יג), עֲלִיָּהּ אִתְמַר הָיוּ צָרִיחַ לְרֹאשׁ.

ועוד שם (פנחס רלו:): וְלֹא עוֹד, אֵלָּא כִּד עָרַב רַב מְעוּרְבִין אֵינֻן בִּישְׂרָאֵל, מַה תְּכִיב, הָיוּ צָרִיחַ לְרֹאשׁ וכו'. וְלֹא עוֹד, אֵלָּא כִּד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּגִלּוּתָא, עֲלִיָּהּ אִתְמַר (ברכות יז.) מִי מַעַכְב שְׁאוּר שְׁבַעסָה, וְהָא אוֹקְמוּהָ מְאִיר מְתִינִין, בְּזִמְנָא דְּעָרַב רַב אֵינֻן רֹאשִׁים עַל יִשְׂרָאֵל, כְּכֹל כֹּל כִּי אֵינֻן עוֹרִין שׁוֹלְטֵנוּ בְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא (ס"א עבדין שולטנו דקוב"ה), וְיִיעֲלֹון בְּמִשְׁפָּטֵי כְּכֹבֵּא וּמִזְלֵי, וּבְגִין דָּא צוּרְחִין וְאִמְרִין (ישעי' כו, יג) ה' אֵלְקִינוּ בְּעִלּוֹנוּ אֲדוֹנִים וּזְלָתָהּ.

ועוד שם (תצא רעט:): גְּלוּתָא רַבִּיעָא, תְּהוּם רַבָּה וכו', וְאִתְקַרֵּי בּוֹר וכו', דְּאִתְמַר בֵּיה (וישב לו, כד) וַיִּשְׁלִיכוּ אוֹתוֹ הַבּוֹרָה וכו', וְהַבּוֹר רַק (נח), דְּבּוֹרָא רַק בְּלֹא תוֹרָה, אָכֵל נְחֻשִׁים וְעַקְרִבִּים יֵשׁ בּוֹ (שבת כב.). וְדָא גְלוּתָא רַבִּיעָא, דּוֹר דְּרִשְׁעִים מְלֹא נְחֻשִׁים וְעַקְרִבִּים, וְרֹאשִׁים נְחֻשִׁים וְעַקְרִבִּים, דְּעַקְרִין מְלֵי דְּרִבְּקוֹ וְדִינֵין לְשִׁקְרָא, עֲלִיָּהּ אִתְמַר הָיוּ צָרִיחַ לְרֹאשׁ. וַיִּפֶן כֹּה וְכֹה וַיֵּרָא כִּי אֵין אִישׁ (מִבְּ, דִּישְׂרָאֵל בְּאֵלֵין רְשִׁיעִיָּא עָרַב רַב, וְדָא כְּסוּף גְּלוּתָא, וּבְגִין דָּא קִץ דְּפּוֹרְקָנָא נֹקֵב עַד תְּהוּם רַבָּה וכו'.

ובתיקוני זוהר (דף נב): בְּזִמְנָא דְּגִלּוּתָא, כָּל מִמֶּנּוּ דְּאִמְרֵין דְּעִלְמָא וְעָרַב רַב אִתְמַר בְּהוּן הָיוּ צָרִיחַ לְרֹאשׁ אוֹיְבֵיהּ שְׁלֹו, 'צָרִיחַ' וְדָא אֵינֻן עָרַב רַב, עֲלִיָּהּ אִתְמַר (ישעי' א, כג) שׁוֹרֵץ סוֹדְרִים וְחֻבְרֵי גִבְרִים כָּלוּ אוֹהֵב שׁוּחַד וגו', אוֹיְבֵיהּ שְׁלֹו אֵלֵין עֲשׂוּ וְיִשְׁמַעֲלֵין וְשִׁבְעִין מִמֶּנּוּ, דְּאֵינֻן כָּלוּ בְּשִׁלּוּה בְּעוֹתָרָא, וְיִשְׂרָאֵל בְּדוּחָקָא בִּינְיָהּ, וּבְגִין דָּא וְיִיעֲלָמָא כִּד אִתְבְּלִעוּ בְּעִרְבֻכְבָּא בִּישָׁא וכו'.

^{יח} לפי מה שמפרש באור החמה (לר"א אזולאי כח) בעל חסד לאברהם, על הוזהר) בכוננת דברי הוזהר, כמו שמזכירו רבינו בכ"מ. ונראה להכונה לדברי האור החמה שעל הוזהר פרשת משפטים (קכ) עיי"ש.

דאָס איז טאַקע די זעלבע, די זעלבע [נשמות] פונעם עַרֶב רַב וואָס מ'האַט געליטן [פון זיי] דעמאָלטס פון זיי אין די דורות הראשונים, די זעלבע קומען אַראָפּ, די זעלבע זענען דאָ בַּמִּינוֹ אֵלֶּה.

עג

והוא כעין מה שכתב האר"י ז"ל שהם גלגולים מדור המבול והפלגה, ומשה רבינו רצה בימיו לתקנם, ובאמת נתקברו אז להקדושה, אבל הם מתגלגלים ובאים בכמה דורות, ותמיד סובלים בני ישראל הכשרים מהם

אַזוי ווי דער אר"י הקדוש זאָגט^[אז] דאָס דור המבול די זעלבע איז געווען דער דור הפלגה.

און די זעלבע איז געווען דאָס עַרֶב רַב וואָס משה רבינו האָט אַריינגענומען [צווישן אידן]. דיש גלגולי דור המבול והפלגה וסדום, שנתגלגלו בהערב רב, מלבד מה שנודע מדברי האר"י שהם נתגלגלו בבני ישראל ונתקנו בדור המדבר שהם הס"ר יוצאי מצרים].

[ומשה רבינו] ער האָט זיי שוין געוואָלט דעמאָלטס מַתְקֵן זיין [להערב רב]. און זיי האָבן אויף זיך [טאַקע] מקבל געווען דעם עול תוֹרָה, זיי זענען געשטאַנען ביים מעמד הַנֶּחֱבֵר.

עד

[אַבער] פונדעסטוועגן האָט מען 'געליטן' אייביג [פון זיי], זאָגט דער זוהר הקדוש, [און] דורכדעם איז געווען דאָס חורבן, דורכדעם האָט משה רבינו נישט געקענט קומען קיין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, ווייל ער האָט אַריינגענומען דאָס עַרֶב רַב^ו.

^ט עיין באורך בשער הפסוקים פרשת שמות [ובקצרה גם בשער הכוונות ריש דרושי פסח, ועוד], וז"ל שם (במקוצר): ענין גלות מצרים וכו', כי אדם הראשון היה כולל כל הנשמות, והיה כולל כל העולמות. וכשחטא, נפלו ממנו כל הנשמות ההם לתוך הקליפות, הנחלקות לשבעים אומות, וצריכים ישראל לגלות שם בכל אומה ואומה, ללקט שושני הנשמות הקדושות, שנתפזרו תוך הקוצים ההם וכו'. נמצא כי כל אותם השדין ורוחין שנבראו באותם ק"ל שנה שפירש אדם מחוה כנודע, כלם נשמות עליונות קדושות מבחינת הדעת, ונתערבו בקליפות, וצריכות גלגולים רבים לצרפם וללבנם עד תום חלאתם מהם, על ידי גלגולים רבים. ולכן תמצא כי לא נולדה אומת ישראל, עד יעקב ואילך, כי כל רוב הנשמות היו מעורבות בקליפות, והיו הולכות ומתבררות, ומתגלגלות מדור לדור, ולא התחילו תיקונם עד יעקב בחיר שבאבות, שתקן את אדם הראשון, וגם אז התחיל תקן בניו, הם הנשמות הנזכר, והיו מתבררים והולכים בגלות מצרים, עד שיצאו ישראל ממצרים וכו'. והנה התחלת גלגולם היה בדור המבול, ולהיותם משורש המר ההוא וכו' לכן היו מורדים וכופרים בהש"ת וכו'. אחר כך נתגלגלו פעם ב' בדור הפלגה, וגם הם הרעו כאבותם וכו'. אחר כך נתגלגלו פעם שלישית באנשי סדום וכו'. והנה אחר שנתגלגלו ג' פעמים בג' דורות הנזכר, וכתוב (אייב לג, כט) הֵן קָל אֵלֶּה יַפְעֵל קָל פְּעָמִים שְׁלוֹשׁ עִם גָּבֵר, אז חזרו להתגלגל פעם רביעי במצרים, בבני ישראל שהיו נולדים אז בדור הגלות ההוא, ואז התחילו ליתקן וכו'. ודע כי ב' בחינות היו, כי יש נשמות שנתקנו לגמרי, ונתגלגלו 'בבני ישראל' ההם שברור ההוא אחר שירדו למצרים. ויש בהם נשמות שלא נתקנו, ונתגלגלו 'בבני המצרים' עצמם, אותם שמל יוסף וכו'. והאנשים האלה לא נתערבו עם שאר המצריים, והיו בעריהם נוהגים מנהג בני ישראל, וכמ"ש בפסוק (ויגש מו, כא) וְאֵת הָעָם הָעִבְרִי אִתּוֹ לְעָרִים, שהם אותם הגרים שקיימו מצות המילה, והפרישם בערים מיוחדות, והיו ניכרים משאר המצריים ולא היו מעורבים בהם. ופרעה ראה ב' בחי' אלו, וכנגד הגרים, אמר (שמות א, ט) הִנֵּה עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָרִב, וְעִצּוֹם מִמֶּנּוּ, כי הם בחינת הערב רב שעלו עם ישראל, שהיו כפלי כפלים מישראל, כמו שאמר רז"ל (הובא להלן בהערה נד). והם העם של בני ישראל, ואינם בני ישראל עצמם, והם היו הרב ועצום משאר המצרים, הנקרא עמו של פרעה, משא"כ בישראל, כנודע מפסוק ושלישים על כלו, שהיו שלשים מצריים כנגד כל אחד ואחד מישראל. וכנגד ישראל עצמם, אמר ויקוצו מפני בני ישראל, ולא נאמר מפני עם בני ישראל, כי עיקר שנאתו היתה עם בני ישראל, שהם העיקר, ולכן הבה נתחכמה לו לישראל עצמו, ועי"כ יתבטלו הגרים הנקראים עם בני ישראל.

^ו כמבואר בשער הפסוקים פרשת ואתחנן וז"ל: הנה הערב רב היו מקליפת משה, ויצאו בלא זמן ולא נתקנו, ולכן חטאו. ומת משה, כדי לעלות למעלה לקבל משם שפע, ולכן אין דור שאין בו משה וכו'. ויַעֲקֹבֵה' בִּי לְמַעַנְכֶם (ואתחנן ג, כו), דע כי בכל דור בא משה בסוד עיבור, לפי שהקב"ה לא היה רוצה לקבל ערב רב, ובוה לא היה מיתה ולא גלות, כמו שאמר רז"ל חרות על הלוחות, חירות וכו'. ונראה קבלם, בחשבו כי טוב הוא להכניסם

אף על פי כן לעתיד (יתקנו גם הערב רב. און) וויאזוי ס'וועט זיין, צירוף אחר צירוף, דאָס פאַרשטיי מיר דאָך אונז נישט, וואָס הקדוש ברוך הוא טוט מיט די נְשֻמוֹת.

עה

אַבער דאָס איז די זעלבע אין די [המשך] דורות, דאָס ריקט זיך [איבער מדור לדור, שחוזרים ובאים בגלגול], און פון 'די' ליידט מען.
פון די האָט מען אייביג געליטן [גם בדורות הראשונים], און פון די ליידט מען [בדורות האחרונים].

עו

ובפרט בדור השפל הזה, סובלין מהם הרבה,
בתוך גודל ההסתרה שיש בדור האחרון

איבערהויפט 'היצט' אין דעם דור, אין דעם דור השפל, אין דעם גרויסן ביטערן חשכות און די גרויסע ביטערע הסתרה, [ווען ס'איז] דאָס שפּלֹת פונעם אור החכמה און פון כח הקדושה.

דעם שפּלֹת פון כח הקדושה, [וואָס] מ'האָט זיך נישט וואו צו קערן און וואו צו ווענדן [שאין לנו צדיקי אמת כבדורות הראשונים, ונתקיים מה שאמרו]^פ אין לנו על מי להשען אלא על אבינו שבשמים, און 'דאָס' איז אויך מיט א גרויסע "הסתרה"^ס.

עז

וכמו שנאמר וְאֶנֶכִי "הַסֵּתֶר אֶסְתִּיר", דכפל הלשון מורה אפילו מאה פעמים, וגרמו בזה גודל תוקף ההסתרה, שעי"ז הרשעים והערב רב הם קמים על ישראל, ומצירים אותם ברוחניות ובגשמיות

[וכדכתיב בפרשתן] [וילך לא, יח] וְאֶנֶכִי "הַסֵּתֶר אֶסְתִּיר" פָּנִי, מיט אַזאַ ביטערע הסתרה, 'הַסֵּתֶר בְּתוֹךְ הַסֵּתֶר'.

[דהכלל הוא] וואו ס'שטייט טאַפּלט, איז דאָך א הכרח [לדרוש] אַז [אפילו] מאה פעמים^{כב}.

אַזוי איז עס 'הַסֵּתֶר בְּתוֹךְ הַסֵּתֶר', ס'איז א גרויסע געוואלדיגע הסתרה. [און] דער גרויסער שפלות, ברוחניות ובגשמיות, בעונינו הרבים.

און די כוחות הטומאה זענען זיך מתרבה, און מ'שטייט אויף אויף די נפשות ישראל.
(ההמשך בישוב קושיא ב, ד, ראה באות צג-צז)

בקדושה, ובפרט שהיו נוגעים לו קצת, כמו שנאמר (כמדבר יא, כ) הָעַם אֲשֶׁר אֶנֶכִי בְּקִרְבּוֹ, וכתוב (שמות יא, ח) כָּל הָעַם אֲשֶׁר בְּרַגְלָיו, ולזה רצה לתקנם, ואדרבה קלקלו ישראל וכו', ועתה רוב הדור מהם. ולזה הוצרך לבוא משה בעיבור אחת לני שנה, לפי שהוא שורש ישראל, לתקנם שלא יטעום ערב רב. וקודם שחטאו ישראל, היה משה בתכלית השלימות, והיה משיג שער ה' של חמשים שערי בינה הגדול מכולם, וכשחטאו ישראל נעלם ממנו וכו'. ולהיות שכוננת משה רבינו ע"ה היה לטובה, לא מנע השי"ת ממנו הטוב, ובעת אסיפת רוחו, ויעל משה מערבת מאוב אל הר נבו (ברכה לד, א), ג' בו, ונכנס ה' בשמו, ונעשה 'נשמה', וידוע כי נשמה הוא בינה. והנה כמה תפלות התפלל משה שלא יבוא בעיבור כל דור, ולא נענה. וז"ש וַיִּתְּעַבֵּר ה' בִּי לְמַעַנְכֶם, שאני בא בעיבור כל דור למענכם, כי אתם גורמים לי. והיה מדבר עם ערב רב. או מדבר עם ישראל, ופירוש למענכם, לתקן אתכם וכו'. ולא שמע אלי, שלא נתקבלה תפילתי.

^ס דמלבד שאין לנו צדיקי אמת כבדורות הראשונים אל מי לפנות, וצריכין לפנות רק להקב"ה בעצמו. אבל מפאת המסכים המבדילים שנגרמו בעונות, גם זה עולה בקושי, ומתוך הסתרה גדולה.

^{כב} כמו שדרשו כמה פסוקים כאלה, בגמרא יבמות (עב.) ובבא מציעא (לא.).

עח

דברי התעוררות לקראת ראש השנה

ולזה צריכין לעורר רחמי שמים באלו הימים הקדושים. כין בעונינו הרבים ווי גרויס איז דער קטרוג, שנגרם בסיבתם של הערב רב, על ידי שנמשכין ח"ו אחריהם¹⁰.

אזוי ווי ס'שטייט דאך אין די ספרים¹¹ אז אלע שְׂרִים עֲלִיּוֹנִים זענען מְקַטְרָג על ישראל, [ועל זה נאמר] בְּקֶרֶב עָלִי מְרַעִים (תהלים כז, ב), ווי מ'זאגט¹² אין [קאפיטל] לְדוֹד ה' אֲוִרִי, ווי דער מדרש זאגט¹³ דאָס זענען די שרי האומות וואָס זענען מקטרג על ישראל.

ווי גרויס דער קטרוג איז, אַקעגן די קדושה. דער קטרוג בְּעֲלִיּוֹנִים און דער קטרוג בְּתַחְתּוֹנִים. און דעס גרויסע ביטערע שְׁפָלוּת. דער גרויסער פחד וואָס ס'איז אויף יעדן איד.

איבערהויפט היצט [ווען] ס'קומט די הייליגע טעג.

עט

ס'קומט שוין די הייליגע טעג, די יְמֵי הַמְּשָׁפֵט.

איבערהויפט די ד' יְמֵי בְּקוֹרֵס¹⁴, היצט די לעצטע [ימי הַכְּנָה], די סְלִיחוֹת טעג, די קורצע סְלִיחוֹת [שחל] פונקט ווי ד' יְמֵי הַבְּקוֹרֵס¹⁵.

ס'הייבט זיך אַלעמאַל אָן זונטאָג.

דאָס זענען די קורצע טעג וואָס מ'האַב מיר נאָך ביז צו די הייליגע טעג, [והם

הימים] וואָס אַ איד דאַרף האָבן הַכְּנָה [לקראת ימים הנוראים].

פ

מ'האָט געדאַרפט האָבן הַכְּנָה [שוין] דעם גאַנצן חוֹדֶשׁ, נאָר בעוה"ר אַלעס איז אַוועק בַּחֲשָׁךְ וּבְאִפְּלִי.

דער בורא כל עולמים זאל העלפן, מ'האָט דאָ נאָך די טעג [זיך צו אָנגרייטן] צו די הייליגע טעג, דאַרף מען האָבן הַכְּנָה.

¹⁰ כן נראה לכאורה בכוונת ההמשך בדברי רבינו.

¹¹ ומקורו מדברי המדרש רבה דלהלן.

¹² בימי אלול ותשרי, לאחר תפילת שחרית ומנחה.

¹³ בויקרא רבה (אחרי כ"א, ד): רבנן פתרינן קרא בראש השנה ויום הכפורים. אורי בראש השנה, וישע"י ביום הכפורים. ממי איקרא, עזי וזמרת קה. בְּקֶרֶב עָלִי מְרַעִים, אלו שרי אומות העולם. לְאָכַל אֶת בִּשְׁרֵי, לפי ששרי אומות העולם באין ומקטרגין על ישראל לפני הקב"ה, ואומרים לפניו רבונו של עולם אלו עובדי עבודה זרה אלו עובדי ע"ז, אלו מגלי עריות ואלו מגלי עריות, אלו שופכי דמים ואלו שופכי דמים, מפני מה אלו יורדין לגיהנם ואלו אינן יורדין לגיהנם, צִרִי וְאֲבִי לִי. בימות החמה שס"ה יום, השטן גימטריא שס"ד, שכל ימות השנה השטן מקטרג וביום הכפורים אינו מקטרג, אמרו ישראל לפני הקב"ה, אַם תַּחֲנֶה עָלֵי מַחֲנֶה של ס"מ, לא יִיָּא לָבִי, שהבטחתי בְּזֹאת יְבֹא אֶהְרֶן אֶל הַקֹּדֶשׁ (אחרי טז, ג).

¹⁴ כמובא בעזרת זקנים על שו"ע (או"ח, תקפ"א): והטעם שעומדים עכ"פ בכל פעם ארבעה ימים לפני ראש השנה. משום דאיתא במדרש (ע"י ויקרא רבה כט, יב), בכל הקרבנות (בפ' פינחס) נאמר וְהִקְרַבְתָּם, ובראש השנה נאמר וְעִשְׂתָּם (שם כט, ב), שיעשה אדם עצמו קרבן בראש השנה. ולהכי צריך ארבעה ימים לביקור מפני המומין, ועל ידי התענית יפשפש ויבקר, דומיא דקרבן. בוכרון משה (ליקוטי דינים אות ה). [והובא זה גם באל"י רבה שם ס"ק ח].

¹⁵ בדשנת תשט"ז חל ר"ה ביום ה', והיו במכוון רק ד' ימי סליחות קודם ראש השנה, החל ממוצאי שבת פרשת נצבים וילך.

פא

מ'בעט זיך^ט **הב לך שְׁאֵלָתִיךָ וּבְעוּתִיךָ**, [אז] דער בורא כל עולמים זאָל אַריינגעבן אין האַרץ אַרײַן [אז] מ'זאָל קאַנען בעטן.
דעם אַליין [דאַרף מען רחמים, אז] מ'זאָל די זכיה האָבן מ'זאָל קאַנען מתפלל זיין פאַר הַקדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, **לְבַקֵּשׁ עַל נַפְשׁוֹ**, אויפן פרטיות, און אויפן 'כלליות'.

פב

ווי דער זיידע זכרוננו לברכה [הייט לב] ברענגט^ט [בשם הישמח משה] אז פון אַלְיָהוּן זענען זיי מְקוּבֵּל געווען [דהפשט במה שאמרו חכז"ל] (סנהדרין יז). **אֵין בן דוד בא עד שיכלה 'פרוטה' מן 'הכיס', דאָס מיינט מען (שתכלה) דאָס 'פרטיות' פונעם 'כיס הלב'. [שלא יכוונו בתפילה בעד הפרטיות, כל אחד לעצמו, אלא בעד כלליות ישראל].**

פג

[ווי] דער אָמֶת איז, אַז אַלעס וואָס ס'איז היינט 'פרטיות', איז 'כלליות'.
ס'איז גאָרנישט פאַרהאַנדן קיין 'פרטיות'.
[ווייל] אין דעם גרויסן שפּלֹת, [מיט] וואָס קאָן דען אַ איד געהאַלפן ווערן, אפילו וויאזוי ס'איז, [ווען] מ'איז אין אַזאַ מצב אַזוי ווי ס'איז היינט, אַזוי ווי מ'זעט אויס. **הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ יְרַחֵם^{עא}.**

פד

איבערדעם דאַרף מען האָבן הַכָּנָה קודם אין 'די טעג' [של ימי הסליחות, להתפלל

^ט בסוף אמירת הסליחות (ד"ה מרן דבשמאי).

^ע בייט לב פרשת ויחי (ד"ה ויקרא יעקב אל בניו): על פי מה ששמעתי ממורי זקניי זלה"ה, ששמע ממורי הרה"ק מלובלין, שאמר צדיק אחד מפי אליהו ז"ל, לפרש אין בן דוד בא עד שתכלה פרוטה מן הכיס, היינו שלא יתפלל כלל כל אחד ואחד על הפרט מה שצריך לו לבדו, כי אם על הכלל כולו יצא לבקש רחמים, היינו עבור גלות השכינה כביכול, והיינו שתכלה 'פרוטה', הפרטיות, מכיס הלב.

ובייט לב סוף פרשת אמור: ועל דרך שפירשו [הגמרא ברכות] (טז). בונה ירושלים ה', בזמן שנדחי ישראל יכנס. רצה לומר שיתפללו כולם כאחד על הנוגע לכלל, לא על מה שנוגע לכל אחד לעצמו. ועל דרך ששמעתי מאמ"ז זלה"ה, שקבל מרבותיו עד מפי אליהו ז"ל, שפירש הא דאיתא בסנהדרין (יז). **אֵין בן דוד בא עד שתכלה "פרוטה" מן הכיס, ר"ל 'הפרטיות' מן הכיס.** והיינו יאגדו אלו עם אלו להתפלל כאיש אחד בלב אחד על הנוגע לכבוד שמים ולכבוד ישראל, שתגלה ותראה מלכותו עלינו, במהרה בימינו אמן.

ובספרו רב טוב (בחקתי, ד"ה ובענין זה): וכבר קבלנו דור אחר דור פירוש על זה מפי אדונינו אליהו ז"ל, אין בן דוד בא עד שתכלה 'הפרט' מן 'כיס הלב', שלא לבקש בעבור עצמו, כי אם בעד הכלל, לרחם עלינו כלנו ולהושיענו. והובא פירוש זה בספר ישמח משה למורי זקניי זלה"ה (הובא להלן בסמוך), ודבר ה' אמת בפיו. [ובקצרה הובא זה גם בייטב פנים לשבת שובה (אות ל)].

ובישמח משה על ש"ס (סנהדרין יז). כבר כתב זה וז"ל: אין בן דוד בא עד שיכלה פרוטה מן הכיס, כבר שמעתי פירוש אחד בשם חכם אחד דיגילה לו אליהו ז"ל בחלום, כי פרוטה היינו פרטיות, מן הכיס, היינו כיס הלב, 'דלבא דאינש בכיסא תליא', והבן. • ולי נראה כפשוטו על דרך זה, כי פרוטה כמשמעה, תכלה מן כיס הלב, שלא יהיה הלב הומה עליו, רק לעבוד ה' יהיו כל מחשבות הלב.

^{טז} ובאותה שבע, בדרשת תקיעת שופר ראש השנה תשי"ז, חזר רבינו על ענין זה. וכנדפס בדברי יואל לר"ה (אות נ) וז"ל: והרי כל אחד ואחד יודע הפחד השורה על כל העולם, ברוחניות ובגשמיות, בכלליות ובפרטיות, והלבבות נשברות מאד. והעיקר הוא הכלליות שהוא הכבוד שמים, וכמו שאמר ק"ז זלה"ה הישמח משה שקבלה בידו מפי רבותיו שקבלו איש מפי איש מפי אליהו ז"ל לפרש מה שאמרו חכז"ל אין בן דוד בא עד שתכלה פרוטה מן הכיס, דהכוונה שיכלה 'הפרטיות' מן כיס הלב, שלא יכוונו ישראל בעד בקשות הפרטיות, כי אם יבקשו את ה' לצורך הכלל כולו להגאל מהרה, עכ"ק. ובאמת כשיו במצב של היום, הכל הוא 'כלליות'. דהיתכן עוד ישועה מבלתי ישועה כללית וכו'.

ולבקש רחמים] אזוי ווי כ'האָב געזאָגט **הב לך שְׁאֵלָתִין וּבְעוֹתִין**, דער 'בורא כל עולמים' זאָל געבן.

ווייל מ'איז נישט 'דערביי' [אליין, וויבאלד] מ'האָט די גרויסע **מְסָכִים הַמְבְּדִילִים** פֿינף ובינן הקדוש בְּרוּךְ הוא יתברך שמו, [צוליב] די רוב עֲוֹנוֹת וּפְשָׁעִים וואָס מ'האָט מְסַגֵּל געווען, די עֲוֹנוֹת וּפְשָׁעִים [גורמים מסך המבדיל, וכדכתיב]^{עב} עֲוֹנֹתֵיכֶם הַבְּדִילוּ בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם.

און עקסטערדעם, דעם גרויסע שְׁפָלוּת, דעם נידעריגקייט.
און מ'דארף האָבן גרויס רַחֲמֵי שָׁמַיִם, קיינער ווייסט דאָך נישט וואָס ס'טוט זיך.

פה

מ'זעט [ווי ס'איז געשען] סיי בעווינו הרבים **אֲזַעלְעכֶּע 'יְרִידוֹת'** וואָס מ'האָט זיך נישט גירעכט דערויף, מ'האָט גאָרנישט געהאט קיין חֶשְׁבוֹן אַז ס'איז גאָר מעגליך ס'זאָל אַזוינס געשען.

[און] בעווינו הרבים אַלעס איז געשען, סיי בגשמיות סיי ברוחניות.
[און סיי 'במאורעות'] ס'איז געשען **אֲזַעלְעכֶּע עֲנִינִים** וואָס מ'האָט זיך נישט געקאָנט רעכטן אַז ס'וועט זיין, אָבער בעווינו הרבים, בעווינו הרבים, אַלעס איז געשען.
[ואם כן גם בעתיד] ווער ווייסט דען, ווער ווייסט דען, ווער ווייסט דען.
דער בורא כל עולמים זאָל העלפן, מ'זאָל די זכיה האָבן - ס'קומט די הייליגע טעג - ס'זאָל תִּתְּחַדֵּשׁ ווערן [השנה לטובה ולברכה].

פו

איבערדעם, ס'איז דאָך איינס פון די טַעֲמִים פאַרוואָס מ'ליינט די תּוֹכְחָה צום לעצטן צום סוף יאָר, [כדי] ס'זאָל זיין תְּכֵלֶה שְׁנָה וּקְלֻלוֹתֶיהָ^{עב}.
[ולאחר כי תבוא] הייבט זיך אָן [פרשת] **אַתֶּם נִצְבִּים הַיּוֹם**^{עב}, מ'זאָל האָבן אַ תְּקוּמָה, מ'זאָל קאָנען האָבן אַ תְּקוּמָה, מ'זאָל קענען ביישטיין.

פז

מ'זאָל די זְכִיָּה האָבן, דער אייבירשטער זאָל העלפן, מ'קען מיר נאָך געהאָלפן ווערן אין דעם יאָר אויכעט, ס'איז אויך נאָך מעגליך, דער בורא כל עולמים איז אַ פֿל יָכוֹל, מ'קאָן נאָך זען ישועת השם יתברך [עוד בשנה זו].

^{עב} בספר ישע"י (נט, ב): כי אם עֲוֹנֹתֵיכֶם הָיוּ מְבַדִּלִים בֵּינֵיכֶם לְבֵין אֲלֵכֶיכֶם.

^{עב} וכמבואר בגמרא מגילה (לא:): תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר, עזרא תיקן להן לישראל שיהו קורין קללות שבתורת כהנים קודם עצרת [פירש"י: קודם עצרת שהוא זמן קציר וזמן פירות האילן, כדמפרש ואזיל], ושבת בשנה תורה קודם ראש השנה. מאי טעמא, אמר אביי ואיתימא ריש לקיש, כדי שתכלה השנה וקללותיה. בשלמא שבמשה תורה איכא כדי שתכלה שנה וקללותיה, אלא שבתורת כהנים אטו עצרת ראש השנה היא, אין, עצרת נמי ראש השנה היא, דתנן (ראש השנה טו.) ובעצרת על פירות האילן.

^{עב} כמו שכתבו התוספות (מגילה סז) דמפסיקין שבת אחת בין התוכחה לר"ה, לקרות גם נצבים קודם ר"ה. ולדרכינו יבואר טעם על זה שנוהגין לקרות אֲתֶם נִצְבִּים הַיּוֹם קודם ראש השנה, שהוא על דרך שכתב רש"י (בפרשתן כט, יב): ומדרש אגדה למה נסמכה פרשת אֲתֶם נִצְבִּים לקללות, לפי ששמעו ישראל מאה קללות חסר שתיים חוץ מ"ט שבתורת כהנים, הוריקן פניהם ואמרו מי יוכל לעמוד באלו, התחיל משה לפייסם אֲתֶם נִצְבִּים הַיּוֹם, הרבה הכעסות למקום ולא עשה אתכם כלייה, והרי אתם קיימים לפניו. [ולכן קורין אתם נצבים לאחר התוכחה, לפני ראש השנה, לרמוז שיהיה לנו תקומה].

השם יתברך וְאֵל דַּעַרְלִיכְטן אַידישע הערצער און אַידישע אויגן, מ'זאָל די זכיה האָבן מ'זאָל מיר נאָך געהאַלפֿן ווערן נאָך אין די טעג.
מ'זאָל מיר אַריינגיין אין די הייליגע טעג מיט אַ פֿרייליך האַרץ, מיט אַ לֵב שְׂמֵחַ.
מ'זאָל מיר די זכיה האָבן מ'זאָל זיך קאַנען אויסבעטן ביים בורא כל עולמים.
מ'זאָל די זכיה האָבן מ'זאָל זיין דבוק אין באַשעפּער, בְּקִדּוּשָׁה וּבִטְהָרָה.
מ'זאָל דורכפירן נאָך 'די טעג' בְּקִדּוּשָׁה וּבִטְהָרָה.
ס'זאָל זיין לְרִצּוֹן פֿאַר הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא ברוך הוא.
מ'זאָל חלילה נישט נִדְחָה ווערן פון הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא.
אַזוי ווי מ'האַפּ מיר, ס'וועט דעך 'דאָך' זיין יִשׁוּעַת יִשְׂרָאֵל, [האַפּ מיר] מ'זאָל זיך 'באַטייליגן' אין די יִשׁוּעַת פון הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא.
מ'זאָל מיר נאָך די זכיה האָבן מ'זאָל מיר זוכה זיין צו זען בִּישׁוּעַת כָּל יִשְׂרָאֵל וְשְׂמִיחָתָן, מ'זאָל זיך קאַנען באַטייליגן דערינען.

פח

המשך ישוב הקושיות

ישוב קושיא א, וקושיא ג

בישמח משה מפרש בכמה דרכים את הלשון אַתֶּם 'נִצְבִּים', מה שבא הכתוב לדייק לפרש בוה לשון עֲמִידָה דייקא. ואחר מהם דהוא מלשון "עדות" שצריך להיות בעמידה

איבערדעם איז אַתֶּם 'נִצְבִּים' היום.

[על דרך וואָס] דער זיידע זכרוננו לברכה אין ישמח משה זאָגט^ע [בכמה אופנים לדייק בהפסוק כ'] נִצְבִּים איז לשון עֲמִידָה.

ער זאָגט [עס אויך לענין מה שאמר] (תענית יא). איבריו של אדם מַעֲדִין עליו (תענית יא.), מ'איז אַליין אַן עֲדוּת [אויף זיך], און ביי עֲדוּת שטייט 'וְעִמָּדוֹ'^ע. זאָגט ער [לפרש אַתֶּם 'נִצְבִּים', עטס זענט עֲדוּת [אויף זיך], ווייל ס'שטייט 'נִצְבִּים' [לשון עֲמִידָה].

פט

ועל דרך זה יש לפרש עוד, כי תיבת "נִצְבִּים" הוא מלשון תפילה. וכמבואר בגמרא אין עֲמִידָה אלא תפילה, וגם אמרו דתפילה הוא מדברים "העומדים" ברובו של עולם

איבערדעם קלער איך, אַז מ'מיינט [לשון] עֲמִידָה ווייל ס'שטייט 'נִצְבִּים', קען מען נאָך זאָגן אַנדערש אויך [בלשון עמידה, דקאי על תפילה].

^ע בישמח משה בפרשת: או יאמר אַתֶּם נִצְבִּים היום בְּלָכֶם. על פי המבואר בשער המלך חלק א' שער הששי פרק ו', כי קירותיו מעידין עליו, היינו לבו, כמו שדרשו (ברכות י:): על פסוק וַיֹּסֶם חֲזָקִיהוּ פָּנָיו אֶל הַקִּיר (ישעי' לח ב), ואנשי ביתו היינו אבריו, כי הרשע עוונותיו חקוקים על עצמותיו (יחזקאל לב, כז), ובהצדיק הזכויות חקוקים, שנאמר (תהלים לה, י) כָּל עֲצָמוֹתַי תִּאֲמָרְנָה כו', והמצות בעצמן מליצין, והעונות מקטריגין. וכן צריך האדם לבא עם כל ימי השנה, כמו שלבסוף צריך לבא עם כל הימים, ובהצדיקים יום ליום יִבֶּע 'אֶמֶר' (שם יט, ג), ובהרשעים יָמִים 'יִדְבְּרוּ' (איוב לב, ז), דברי קשות. והנה בעדות נאמר 'וְעִמָּדוֹ' שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים, כי כן קבלו רז"ל (סנהדרין ו:): דבעדים משתעי קרא. והיינו אַתֶּם 'נִצְבִּים', שאתם בעצמכם עדות. גם 'היום' הוא עד, כל יום ויום של כל השנה, ועתה נמחק העונות בתשובה ונחקקין זכויות במקומו. והיינו לְעִבְרָךְ, רצה לומר במקום שנחקק שעברת על מצות ה', בְּבִרְיָת ה' אֱלֹקֶיךָ, שמה יהיה נכתב ונחקק דברי הברית, והבן.

^ע בפרשת שופטים (יט, טז-יז): כִּי יָקוּם עַד חֶמֶס בְּאֵשׁ לַעֲנוֹת בּוֹ סִדָּה, 'וְעִמָּדוֹ' שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר לָהֶם הָרִיב לִפְנֵי ה', לִפְנֵי הַכֹּהֲנִים וְהַשֹּׁפְטִים אֲשֶׁר יִהְיוּ בַיָּמִים הָהֵם.

[ווי] די גמרא זאגט דאָך^ט אין 'עמידה' אלא תפלה, שנאמר (תהלים קו, ל) וַיַּעֲמֵד פִּינָחָס וַיַּפְלֵל.
[וגם אמרו כי] תפלה איז דברים "העומדים" ברומו של עולם^ח.

צ

ותיבת "היום" נדרש על ראש השנה, וכמבואר בוהר
און דער זוהר הקדוש זאגט (פינחס דף רלא.) 'היום' דא ראש השנה.

צא

ואם כן הכתוב אתם נצבים היום, רומז בזה על יום ראש השנה שייסדו חכ"ל להרבות בו תפילות ותחנונים
איבערדעם [זאגט דער פסוק] אתם נצבים היום, [כי ימים הנוראים] דעס ווערן
אנגערופן די ימי התפלה, [והפסוק רומז בזה על זמן הקריאה, כי] ס'קומט די הייליגע טעג
[שנקרא "היום"] וואס מ'האט מיסד געווען מיט תפילות ותחנונים [שנקראים בלשון "נצבים"
ועמידה].

צב

[און] דער בורא כל עולמים זאל העלפן, ס'זאל נתקבל ווערן תפלות ישראל,
ברחמים וברצון, בכל מקום שהם.
ווער קאן דען משער זיין די סאך צובראכענע הערצער וואס ס'איז דא צווישן
אידן, יעדער עקסטער, [סיי] וואו מ'איז, בכל מקומות מושבותם.
דער בורא כל עולמים זאל העלפן אתם נצבים היום [שיתקבלו התפילות של ראש
השנה, ויהיה לנו תקומה].

צג

ישוב קושיא ב

אומרו אתם נצבים היום "כלכם" לפי פשוטו, משום דקאי על אותו דור של באי הארץ, שאו מתו כל הערב רב והיו עדה
השלימה, כולם ראויים לקבלת פני השכינה. מה שלא היה כן בשאר הדורות, כשנמצא ביניהם מן הע"ר
[ולפי פשוטו של מקרא דקאי על דור באי הארץ, נראה לפרש, כי לכן] זאגט ער "כלכם" לפני
ה' אלקיכם, [ווארן אין] דעס דור וואס זענען אריין קיין ארץ ישראל, איז דאך נישט
געווען [באותו דור] קיין ערב רב^ט [וכדלעיל באות ע].
איבערדעם זאגט ער "כלכם" לפני ה' אלקיכם, דאס איז 'אלעס' [מאותן שהם
ראויים לקבל פני השכינה ולעמוד לפני ה' [וכמבואר להלן באות קא]].

^ט בגמרא ברכות (ו): כל הקובע מקום לתפלתו אלקי אברהם בעזרו וכו'. ואברהם אבינו מנא לן דקבע מקום, דכתיב (וירא יט, כז) וַיִּשְׁכֶּם אַבְרָהָם בְּבֶקֶר אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר 'עמד' שם, ואין עמידה אלא תפלה, שנאמר (תהלים קו, ל) וַיַּעֲמֵד פִּינָחָס וַיַּפְלֵל.

ועוד שם (כו): אברהם תקן תפלת שחרית, שנאמר וַיִּשְׁכֶּם אַבְרָהָם בְּבֶקֶר אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר 'עמד' שם, ואין עמידה אלא תפלה, שנאמר וַיַּעֲמֵד פִּינָחָס וַיַּפְלֵל.

^{טז} בגמרא ברכות (שם): אמר ליה ההוא מרבנן לרב ביבי בר אבאי וכו', מאי כרם זלות לכני אדם (תהלים יב, ט), אמר ליה אלו דברים שעומדים ברומו של עולם [פירש"י: כגון "תפלה", שעולה למעלה], וכני אדם מזולזין בהן.

^{טז} ובזה יומתק מה שהיו נקראין אז "עדה השלימה", כמו שכתב רש"י בפרשת חקת (כ, א) בפסוק וַיָּבֹאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל "כָּל הָעֵדָה", עדה השלימה, שכבר מתו מתי מדבר ואלו פרשו לחיים, עכ"ל. דלדרכינו רמז בזה מה שהיו נקיים אז מן הערב רב.

וכן יומתק דרשת הספרי המובא ברשב"ם בבא בתרא (קיו.), לאלה תחלק הארץ, לכשרים וקדושים, לאפוקי רשעים, עיי"ש. [ורבינו מביא דברי רשב"ם אלו בכ"מ].

[ובזה מיושב גם אומרו "היום" לפי פשוטו (קושיא ג), כי רק באותו הדור היה כך, לאחר שהעבר רב מתו, ועדיין לא חזרו ונתגלגלו].

[אבל באותו מעמד היו נמצאים שם גם הנשמות של כל הדורות, כמאמר הכתוב כי את אשר ישנו פה "את אשר איננו פה" עמנו היום, ולזה מזהיר להלך על דורות הבאים, פן יש פקם וגו' והתבונן בלכבו לאמר שלום יהיה לי וגו', דלדרכינו מתבאר כל ענין הפרשה להזהיר על חומר העון שלא להתחבר עם הרשעים שבישראל, אשר הם משורש הערב רב, ומוכן היטב המשך כל הפרשה].

צד

ישוב קושיא ד

מכאור בגמרא דהקב"ה אמר לר' אלעזר בן פדת בחלומו, נחא לך 'דאפכיה' לעלמא, ומפרש המהרש"א דהכוונה להפוך עולמו של ר' אלעזר לבראותו שנית בגלגול חדש.

און דעס וואָס דער מדרש זאָגט אויף דעם (זה שאמר הכתוב) "הַפֹּהֶךְ" וְרָשָׁעִים וְאִינָם. יש לפרש על דרך וואָס די גמרא זאָגט⁹, מ'האָט געזאָגט פֿאַר רבי אלעזר בן פדת, נִיחָא לָךְ 'דִּאֲפִכִּיה' לְסֹדֶר עֲלָמָא, מיינט מען דאָךְ [אם רוצה לחזור ולהתגלגל בעולם מחדש, וכדמפרש במהרש"א].

ווייל אָפֿשר דַּמְתִּילְדַּת בְּשַׁעְתָּא דַּמְזוּנִי.

צה

והרי שענין גלגול הנשמות נקרא בלשון "הפיקה"

[ונמצא] דאָס איז אויך [נקרא בלשון] "הַפֹּהֶךְ", אַז מ'ווערט נאָכאַמאָל געבוירן [בגלגול אחר] הייסט עס מַהֲפֵךְ געווען [עולמו], 'דִּאֲפִכִּיה' לְסֹדֶר עֲלָמָא.

⁹ בגמרא תענית (כה): רבי אלעזר בן פדת פירש: "אמורא היה, והוא הנקרא מרא דארעא דארץ ישראל במסכת נדה (כ:), בעל הוראות היה, והוא שימש רבי יוחנן אחרי מות ריש לקיש] דחיקא ליה מילתא טובא [היה דחוק ועני]. עבר מלתא [הקיד דם], ולא הוה ליה מידי למטעם, שקל ברא דתומא [כן השום, צלע של שום] ושדייה בפומיה, חלש לביה [נתעלפה] וגים. אזול רבנן לשיולי ביה, חזיוהו דקא בכי וחיך, ונפק פוציאת דנורא [ניצוץ של אש] מאפותיה [ממצחן]. כי אתער, אמרו ליה מאי טעמא קבכית וחייכת, אמר להו דהוה יתיב עמי הקדוש ברוך הוא, ואמרי ליה עד מתי אצטער בהאי עלמא, ואמר לי אלעזר בני, ניחא לך 'דאפכיה' לעלמא מרישא, אפשר דמתילדת בשעתא דמזוני. אמרי לקמיה (פי' אמרתי לפניו) כולי האי ואפשר [בחתמיה, כולי האי עבדת, ואכתי הך ספיקא, דלמא לא מיתרמינא בשעתא דמזוני]. אמרי ליה (אמרת לו) דחיי טפי [דחיי נפישא], או דחיינא [ימי חיי שחיינו כבר הם רבים ממה שאני עתיד לחיות], אמר לי דחייית [מה שכבר היית מרוכים ממה שאתה עתיד לחיות, והיינו דקא בכי כי אמר שכינה הכין], אמרי לקמיה אם כן לא בעינא. אמר לי בהאי אגרא דאמרת לא בעינא, יחיבנא לך לעלמא דאתי תליסרי נהורותא דמשא אפרסמון דכיינן כפרת וריגלת, דמעגנת בהו [ולטייל בהן מזה לזה, והיינו דקא חייך]. ומפרש במהרש"א שם: [ניחא לך] 'דאחריב' לעלמא כו' [כן היה בגירסת הש"ס לפניו]. לכאורה אינו דומה (פי' לא מסתבר) להחריב 'כל העולם' משום שישתנה שעתו של רבי אלעזר. ונוסחות הישנות יותר מדוקדק, ניחא לך 'דאפכיה' לעלמא מרישא כו', דאיכא לפרושי [כין] על 'רבי אלעזר' קאמר, להפוך עולמו ולבראו שנית. ואולי שכווננו בכאן על גלגול הנשמות.

וכדברי המהרש"א דקאי על גלגול הנשמות, כן מפורש בתיקוני זוהר (דף ק.) [אף לגירסת הגמרא שהיה לפני המהרש"א] וז"ל: אמר ליה רבי שמעון וכו', ודא איהו דור הולך ודור בא והאָרץ לעולם עומדת (קהלת א, ד), ובכל זמנא דאתי ואזיל שעתא קיימא ליה, הָדָא הוא דכתביב והאָרץ לעולם עומדת וכו' אף על גב דאזיל ואתי בכמה גלגולין וכו'. אמר ליה רבי אלעזר [בר' שמעון], והא רבי פדת צדיק גמור הוה, ואמאי לא נפל בשעתא דיליה, דאיהי בת זוגיה בן גילו. אמר ליה ברי אית 'גלגולא' דמחייב ליה דנפיל במזליה דאיהו בן גילו, דאתמר ביה (עקב ח, ט) אָרץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם, דאיהי שעתא דמזוני, ושעתא דחיי וכו'. ואתי 'גלגולא' דמחייב ליה דלא נפיל בשעתא דמזוני דאיהי בת גילו, אף על גב דעביד פמה זכוון בעלמא, ובגין דא אוקמיה מארי מתניתין (מודע קטן כח). בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא אלא במזל תליא מלתא, דגלגולא גרים ליה כאלו במזל תליא מלתא. ומה דאמר "אי בעית 'דאחריב' לעלמא והדר אבריה, ואפשר דנפלת בשעתא דמזוני", הכי שמענא בודאי, דכל צדיק וצדיק יש לו עולם בפני עצמו, דא גופא דבר נש דאתקרי עולם קטן, ובגין כך אתמר אי בעית דאחריב לעלמא, ואיתיי ליה בגלגולא אחרא, ואזיל דנפלת בשעתא דמזוני.

צו

ועל כן מכיון שבפרשה זו מיירי מענין הערב רב והרשעים שמתגלגלין ובאין במשך הדורות, לכן מביא המדרש לכאן את הפסוק "הפוך" רשעים, הנדרש גם כן על גלגלי הרשעים שבמשך הדורות, אבל בסוף יהיה "ואינם", ובית צדיקים "יעמד"

איבערדעם פון דעם זעט מען, ביי דעם איז דאך אויכעט על כל פנים [א שון הפיקה]. ביי דעם, די אלע, דעס ערב רב וואס זענען נאכאמאל' [דא בעולם], זיי זענען געווען [שוין] אין דור המבול און אין דור הפלגה, און דערנאך [זענען זיי] דאס ערב רב אין די לעצטע דורות.

צו

איבערדעם זאגט ער "הפוך" רשעים. די זעלבע זענען דא נאכאמאל', און פון די ליידיט מען, און דעס האט מען אייביג געליטן. דער בורא כל עולמים זאל העלפן אז מ'זאל נישט נלקה ווערן מפקחם, מ'זאל נישט מיטגעריסן ווערן [מיט זיי].

צח

סיום התורה - וברכת הקורש

דער בורא כל עולמים זאל העלפן טאקע, ס'זאל זיין בית צדיקים "יעמד". ס'זאל זיין בחינת אתם "נצבים" היום "כלכם" לפני ה' אלקיכם, מ'זאל מיר די זכיה האבן מ'זאל שטיין פארן באשעפער. מ'זאל דורכגיין די הייליגע טעג [בשלוש, און] מ'זאל מיר נישט חלילה ארויס [דערפון] בקרפה ובושה.

צט

היצט גיי מיר אריין, היצט האלט מען אין די פאר טאג [פאר ראש השנה], מ'זאל האבן אן חכמה, מ'זאל אריינגיין אין די הייליגע טעג [כראוי]. וי'רא ה' את ענינו, הקדוש ברוך הוא זעט דאך דאס גרויסע שפלות, [און] דעס צובראכנקייט פון אידן, דאס גרויסע שפירות רוח, די צובראכענע הערצער פון אידן. דער בורא כל עולמים זאל העלפן ס'זאל נתקבל ווערן [די תפילות] ברחמים ובכרחון.

ק

מ'קום מיר היצטערט, מ'הייבט אן, ס'איז שוין די ימי הפליחות. דער בורא כל עולמים זאל העלפן מ'זאל זיך קענען אויסבעטן פארן לעבעדיגן באשעפער.

דער בורא כל עולמים זאל אריינשיינען אין אידישע הערצער.

[ס'איז] נישטא קיין אנדערער דרך, קיין אנדערע עצה האב מיר נישט, טאקע נאר - דאס איז טייטש [מה שאמרנו על עיקבא דמשיחא]⁸⁰ - להשען על אבינו שבשמים.

⁸⁰ במשנה סוטה (מט): בעקבות משיחא חצפא יסגא, ויקר יאמיר, הגפן תתן פריה ותיין ביקר, והמלכות תהפך למינות, ואין תוכחה, בית ועד יהיה לזנות, והגליל יתבר, והגבול ישוש, ואנשי הגבול יסובבו מעיר לעיר ולא יחוננו, ותחמת סופרים תסרח, וי'ראי חטא ימאסו, והאמת תהא נעדרת, נערים פני זקנים ילבינו, זקנים יעמדו מפני קטנים. בן מנבל אב, בת קמה באמה כלה בחמתה, אבי איש אנשי ביתו. פני הדור כפני הפלג, הן אינו מתביש מאביו. ועל מי יש לנו להשען, על אבינו שבשמים.

קא

דער בורא כל עולמים זאל אריינשיינען אין די הערצער, מ'זאל אַמַת'דיג זיך אויסבעטן, [און] אַמַת'דיג מקבל זיין דעם עול תורה, און דעם עול מלכות שמים.

מ'זאל דינען דעם באשעפער באַמַת ובתמים.

מ'זאל זיך אפהיטן, מ'זאל זיך מרחיק זיין פון דרבי 'השקר', [פון] די וואס זענען חס ושלום זיי זענען נישט מקבל פני השכינה^{כב}.

מ'זאל די זכיה האבן ס'זאל זיין פֿלֶכֶם לִפְנֵי ה' אֱלֹקֵיכֶם [שנהיה כולנו ראויים לקבל פני השכינה]. מ'זאל חלילה 'נישט זיין' פון די כתות וואס זענען נישט מקבל פני השכינה.

מ'קען זיך דאס אויסמאלן, [מה הוא בכלל] די ד' כתות^{כג}. מ'ברויך נישט אויסצורעכענען, דאס ווייסט דאך יעדערער.

ס'זאל זיין, מ'זאל טאקע די זכיה האבן אַתֶּם נִצְבִּים הַיּוֹם ס'זאל זיין פֿלֶכֶם לִפְנֵי ה' אֱלֹקֵיכֶם [שנזכה כולנו לקבלת פני השכינה].

דער בורא כל עולמים זאל העלפן טאקע ביידע, תכלה שנה וקללותיה, תחל שנה וברכותיה.

מ'זאל די זכיה האבן, - מ'קום מיר טאקע אין די וואך, מ'גיי מיר אריין אין התחדשות השנה, - ס'זאל זיין א שנת אורה, א לעכטיג יאר.

מ'זאל די זכיה האבן, ס'זאל זיין 'דעס יאר' וואס מ'ווארט מיר [דערויף]. א שנת ישועה, א שנת שמחה.

און א שנת תורה, א שנת קדושה וטהרה.

מ'זאל די זכיה האבן במהרה, צו די ישועה שלימה, בהתגלות פבור שמים עלינו, במהרה בימינו אמן.

^{כב} בגמרא סוטה (מב): ארבע כיתות אין מקבלות פני שכינה, כת ליצים, וכת חניפים, וכת 'שקרים', וכת מספרי לשון הרע. כת ליצים, דכתיב (הושע ז, ה) מִשֶּׁךְ יָדוֹ אֶת לִצְצִים. כת חניפים, דכתיב (איוב יג, טז) כִּי לֹא לִפְנֵי חֲנָף יָבוֹא. כת שקרים, דכתיב (תהלים קא, ז) דִּבְרֵי שִׁקְרִים לֹא יִכּוֹן לִנְגֵד עֵינַי. כת מספרי לשון הרע, דכתיב (שם ה, ה) כִּי לֹא קֵל חֲפֵץ רָשָׁע אֲתָהּ, לֹא יִגְדֹף רָע [פירש"י: לֹא יִגְדֹף רָע, לֹא יִגּוֹר עִמָּךְ רַע. וגבי מספרי לשון הרע כתיב, דכתיב בההוא פרשתא (שם, י) כִּי אֵין בְּפִיהוּ נִכְנָה וגו'].